III

COSMA

Irimia trase pe Adrian, îngrozit, în crîşma părăginită. Aci, el puse pe masa dărăpănată o dăsagă grea, pe care o aruncase jos la intrare ; din dăsagă scoase o pîine de un kilogram, o bucată de slănină, o ceapă mare şi un cuţit de bucătărie. Apoi, năzdrăvanul strivi ceapa cu pumnul, ciopîrţi pîinea şi slănina şi începu să îmbuce ca un căpcăun, făcînd semn din ochi lui Adrian să-i urmeze pilda.

Adrian, fără să răspundă acestei poftiri, căzu sleit pe o bancă, încrucişă braţele pe masă şi îşi culcă fruntea pe ele. Irimia nu stărui şi înghiţi tot. O singură dată pregetă să se urnească din loc, ca să-şi scoată un urcior de cinci litri de vin. Din urcior îşi turna mereu într-o cană de pămînt de-o oca, din care bea.

După o jumătate de oră, pîinea, slănina, ceapa şi o bună parte din vin luaseră calea pîntecului. Cînd Adrian se uită la dînsul, Irimia îşi fuma luleaua şi zîmbea sub mustăţile sale groase. Tînărul îl privi ca pe-o arătare de necrezut. Irimia îi răspunse mişcînd cu repeziciune sprîncenele-i albe, coama de păr cărunt şi căciula care se înălţa peste ele ca o căpiţă pitică de fîn. Ochii săi negri şi mari, limpezi ca ai unui copil, erau singura mărturie de dragoste în acest morman de sălbătăcie : ei glăsuiau cel mai încrezător, cel mai sincer limbaj prietenesc. Restul era un amestec respingător : barba vîlvoi ; veşminte ţepene de jeg şi noroi ; cămaşă de cioban înnodată la gît cu sfoară ; labe de urs, făcute să omoare un bou cu o lovitură de

pumn. Şi ca şi cum Adrian ar fi avut nevoie de-un adaos de sălbătăcie, Irimia apucă oala plină cu vin, o dădu peste cap și, în loc să răsufle, mușcă din marginea ei ca dintr-o felie de pîine, ronțăi în măsele bucata ruptă şi scuipă măcinătura pe masă.

Amîndoi oamenii se priviră muteşte în albul ochilor: Adrian, uluit, bătrînul, uluitor.

— Nu cunoşti obrazul ăsta, mînzule? Din întunericul întîiei tale copilării n-ai păstrat nici cea mai slabă amintire? O dată, pe o iarnă grea, am întîlnit noaptea o biată femeie cu poalele scoarță de ger și am luat-o în căruța mea. Ne duceam amîndoi spre Baldovineşti. Pe drum, ea își deschide inima, îmi dezvăluie necazu-i: văduvă; un copil de cinci ani sfîrşindu-se de-o boală neînțeleasă; orice speranță de vindecare, pierdută. Sosim în cătun, la părinții femeii; apuc mînușițele slăbănoage ale omulețului; îmi implînt ochii în ochii lui, țintiți într-ai mei și strig, în mine însumi, cu glas de tunet: „Vreau o! puterilor diavoleşti ale vieții, vreau ca fătul acesta să se vindece! Ai să te vindeci, micuțule! N-ai să mai plîngi și ai să dormi! M-auzi tu? Pacea, sănătatea, viața vor fi cu tine. Amin!" Şi, pe loc, omulețul căzu din mîinile mele în brațele somnului, pe care nu-l mai cunoştea demult. Şi s-a vindecat, s-a făcut mare și frumos, aşa cum se află în fața mea!... Nu cunoşti obrazul ăsta, mînzule?

— Dumneata ești, Irimio, călătorul ciudat care a făcut minunea asta cu mine?

Irimia încuviință din cap. Adrian îi luă mîna păroasă și i-o sărută. Mîna mirosea a cîine ud.

Afară ciuruia o ploaie măruntă şi în două cu negură. Prin spărtura acoperişului de trestie, prăbuşit într-un colț al crîşmei, negură și ploaie măruntă pătrundeau într-un vîrtej domol.

Sluga căpățînoasă dădu buzna în prăvălie și cătă cu spaimă la cei doi oameni. Gîfîia din greu. Irimia îi zise:

— Acuma, dragul meu, nu mai ai nimic de făcut aci... S-a isprăvit și cu tine!... Haide, du-te, sărmane, du-te şi culcă-ți greaua căpățînă pe şina drumului de fier. Ai să fii uşurat de-o viață prea grea pentru umerii tăi, tot aşa

de grea ca și bietul tău cap... Du-te ! fă cum îți spun : e spre binele tău.

Nenorocitul dispăru după cum venise.

— Ție, Adriene, care ai umeri ca să suporți viața, am să-ți povestesc istoria lui Cosma, tatăl meu.

*

— Cea mai veche dintre amintirile mele se petrece la începutul pămîntului, pămîntul îndepărtat al celei mai îndepărtate copilării ale mele — iată șaptezeci de ani împliniți. Și cînd cineva poate să-și aducă aminte de un lucru trăit cu șaptezeci de ani în urmă, acolo e începutul pămîntului.

Stam pe un trunchi de copac și mă oglindeam într-un lac, întocmai ca un cotei de trei săptămîni care se uită prostește cum îl bîzîie musculițele la nas. În jurul meu, pădure de copaci drepți, împlîntîndu-și vîrfurile în nori. Nu puteam să cat la ei decît lungit pe spate. Prin apropiere, zgomot de șivoi furios. În față, o colibă ; oameni spătoși, cu poturi largi în șolduri, precum și femei cu catrințe învîrstate, intrau și ieșeau vorbind tare și dînd din mîini. Deodată, țipete se auziră în colibă ; femeile cu catrințe frumoase fug care încotro. Apoi, bărbați ce se iau de gît ; iată că sosește în grabă unul, cel mai voinic dintre toți și care îmi era obișnuit ; el aduce liniștea. Toți pleacă, afară de ăsta din urmă și un altul, care-mi era tot așa de cunoscut, dar ce lucru straniu ! Cel voinic sare în spinarea celuilalt, mai puțin voinic, și se lasă dus în cîrcă prin toată ograda, pînă ce se prăvălesc amîndoi la pămînt. Nu pricep nimic din toată istoria asta și continui să mă oglindesc în lac.

. . . .

Icoana amintirii care urmează acesteia e mai limpede. Vorbeam. Celui mai țeapăn, dintre amîndoi oamenii, îi ziceam : *Cosma ;* pe celălalt îl numeam *Ilie*. Nu prea făceam haz de nici unul din ei, afară doar cînd mă urcau pe cal și mă plimbau. Atunci, neștiind ce să mai fac de plăcere, le dădeam palme. Încolo, trăiam singur.

Ne aflam acum pe marginea unei ape așa de întinse, că de-abia îi zăream malul din față. Copacii cu crăcile

aplecate își înmuiau ramurile în apa ce curgea lin. Din vreme în vreme, soseau necunoscuți în bărci, pline cu tot felul de boccele învăluite, și sosirile astea îmi pricinuiau multă inimă rea : nimeni nu înțelegea cît de mare poftă aveam să mă urc și eu în vreuna din scoicile alea și să lunec ca dînșii pe apă. Dar într-o dimineață, folosindu-mă de nebăgarea lor de seamă, m-am urcat într-o barcă goală, am tăiat cu briceagul funia care o priponea de copac și iată-mă lunecînd — cu încetineală dintru-ntîi, apoi mai repede, și la urmă luat de iuțeala scurgerii. Eram așa de voios că, neavînd cui trage palme, mi-am tras mie însumi. Nețărmurită pînză de apă, brîu uriaș, ivindu-se dintr-o zare și dispărînd în zarea opusă. Soarele o argintea, o aurea și o făcea să plescăiască. Singur pe întinderea ei, n-aveam decît o dorință : să lunec cît mai iute. Vai, o luntre se puse în urmărirea mea și Ilie mă prinse. Adus în fața lui Cosma, acesta îmi spuse nu știu ce, căci eram așa de necăjit, că nici nu-l luam în seamă, dar simții numaidecît mîinile lui grele apăsîndu-mi umerii pe dinapoi. Mă opusei din răsputeri sarcinei care se îngreuia neîncetat, apoi răsuflarea lui Cosma îmi fripse ceafa, genunchii îmi trosniră, mă prăbușii, aproape leșinat. Nu știam încă ce e o pupătură pe obrajii mei, dar după întîmplarea din dimineața aceea începui să îndrăgesc pe Cosma. Îl îndrăgii și mai mult în noaptea care urmă acestei dimineți, căci, trezindu-ne din somn, în sărite, la alarma dată de Ilie, Cosma stropi cu gaz bordeiul și-mi porunci să-i dau foc, ceea ce făcui pe dată. Puțin în urmă, pe cînd galopam în goana mare, ținut în brațe de Ilie și primind în obraz nămolul, pe care mi-l zvîrlea cu copitele calul lui Cosma —mă întorsei să văd flăcările și-mi zisei : „Isprava asta, eu am făcut-o !“

Neclintită, strălucitoare, pe bolta înstelată a cerului de vară, și rotundă ca o tavă de argit, spînzurată drept deasupra capetelor noastre, luna ne lumina fețele la cîteșitrei, precum și poiana de verdeață înconjurată de brazi înalți, cînd, dintr-o dată, Cosma se izvodi ochilor mei așa cum fu întotdeauna : ocrotitor și despot.

Aveam cam vreo nouă ani, dar eram vînjos ca o rață sălbatică. Aerul liber din toate anotimpurile și viața rătăcitoare de prin toate ținuturile mă învîrtoșaseră. Zăcerea îmi era necunoscută (și îmi este încă și azi).

În ziua dinaintea acestei nopți fermecătoare și neuitate mi se întîmplase o mare pățanie. Fără nici o pricină și nici o lămurire, Cosma ne poruncise să părăsim un lagăr foarte potrivit contrabandiștilor și ne cărase, cu arme și calabalîc, în locul acesta rîpos, prăpăstios și singuratic, unde și-a înțărcat dracu copiii. Hotărîrea asta despotică nemulțumise pe toți oamenii, și era drept : oricît ai fi prigonitul tuturor vînturilor, viața gospodărească se lipește de contrabandist ca mușchiul de copac. Cunoști lume ; iubești și te legi. Bineînțeles, cînd primejdia o cere, lași totul baltă și te cărăbănești, dar nu-i mai puțin adevărat că peste tot lași fîșii din inima sîngerîndă. Singur Cosma nu se lega de nimic alt decît de libertatea lui. El singur — deși drăgăstos pînă la gingășie — nu lăsa în urma lui nici măcar un fir de păr din bogata-i chică. Ilie, de asemenea, era stăpîn pe inimă, dar o făcea din pricină că inima nu-l sîcîia prea mult ; el iubea ca un om cuminte ; era înțeleptul bandei, înțelept mai presus de însăși libertatea lui, această întîie comoară a contrabandistului.

Porunca de plecare, dată pe cînd flăcăii își dezmierdau ibovnicele, avu ca răspuns un murmur de obștească răzvrătire. Cosma întinse pistoalele și tună :

— Să se cărăbănească muierile de-aci înainte să răsuflu de trei ori ! Și ăla care o sări pe cal în coada celorlalți n-are decît să-și urmeze ibovnica !...

Femeile se năpustiră aproape de-a berbeleacu pe povîrnișul rîpei. Voinicii se supuseră. Și timp de opt ceasuri ne tărbăcirăm din greu prin pîrloage și prundișuri, fără să poposim decît o dată, la namiezi și de-a-n picioarele.

Acuma, trupa dormea... În rariștea scăldată de blînda revărsare a luminii din lună, de-abia ne trezirăm din somnul întîi. Cosma aștepta o ștaferă. Ea sosi.

— Ei bine ? cercetă căpetenia ; avut-am dreptate ?... ori nu sunt decît un iepure fricos ?

Țăranul se apropie și-i sărută mîna :

— Dreptate ai avut, Cosma... Cam pe la toacă, a sosit și cîrc-serdarul cu o puzderie de poterași pe locul taberei tale.

Semeț, Cosma se zgîndări în nas și porunci lui Ilie :

— Înnumără-i treizeci de galbeni, ca să-i împărțească ibovnicelor părăsite !... Cît despre ibovnici, să fie mulțumiți că le-am scăpat pielea ; femei se găsesc peste tot !...

Ilie dădu banii și tăcu... Tăcu, dar era tăcerea neliniștitoare a înțeleptului care are ceva de spus ; și cînd Ilie cocea o împotrivire și n-o spunea, Cosma știa mai dinainte că n-avea dreptate. Și cum ? el, Cosma, să fie prins cu o slăbiciune ? Asta nu ! niciodată !...

— Ilie ! Tăcerea ta mă plictisește... Spune ce ai de spus, dar bagă de seamă : dacă ai dreptate, te smintesc !

— Poți să mă smintești, Cosma ; dreptatea e cu mine !

— Dacă e așa, scoală-te și întoarce spinarea !...

Ilie se sculă ; Cosma îi sări în cîrcă ; și, încovoiat sub povara a optzeci de ocale, Ilie începu să facă înconjurul luminișului. Cît ai fuma o lulea, el se ținu zdravăn, apoi sudoarea începu să-i picure din vîrful nasului aplecat spre pămînt. Nici unul, nici celălalt, nu scotea o vorbă, în vreme ce luna le plimba umbra pe pajiște. Și iată că Ilie începe să horcăiască, se clatină și se prăvale. Cosma îl lasă, se așează turcește și trage din lulea, privindu-l. Dar îndată ce văzu că Ilie se mișcă, Cosma se îndreptă spre un brad și se puse cu capu-n jos, cu picioarele și jumătatea trupului în sus, pe copac :

— Spune, acuma, Ilie, dreptatea ta...

Galben, Ilie își șterse fața, aprinde luleaua și zice, cu grai domol :

— Banul, Cosma, nu vindecă inimile rănite de dragoste, el le jignește... Mărinimia ta e ca a cîrc-serdarului : cînd acesta siluiește pe vreuna din fecioarele noastre, el îi dă o salbă cu galbeni, și fecioara se aruncă în puț cu salbă cu tot. Mărinimia ta, Cosmo, e mai scîrboasă decît a cîrc-serdarului ; acesta e un împilator ; lui, nici o fecioară nu i se dă ; pe cîtă vreme tu ești un răzvrătit ; la tine curățenia vine singură. Și cu ce-o răsplătești tu ? Cu galbeni, ca și cîrc-serdarul !... Cosmo, tu ești voinic, dar n-ai dreptate...

Ilie tăcu, și tăcerea lui fu pașnică. Țipătul unei păsări de noapte făcu să răsune întunericul pe vîrfurile brazilor. Luminișul intra în umbră, pe cînd fața lui Cosma începea să se învinețească, iar frumoasa-i barbă se boțea, strivită între bărbie și piept.

*

Nici prin gînd nu-mi trecea că eram fiul lui Cosma. Nu știam nici că Ilie era fratele lui. Dar iată că într-o zi își vîră dracu coada și aflu tot, fapt care prilejui o daraveră mare. Întîmplarea asta căzu la vreo doi ani după noaptea din poiana argintie.

Aveam unsprezece ani. Cosma îmi înnumăra anii și-i însemna cu un chef de fiecare dată. Împlinirea celui de-al unsprezecelea an fu vijelioasă și îmi pricinui o mare durere la falcă.

În ziua aia ne aflam într-o pădure de sălcii de pe malul Dunării, numai noi trei. Cosma mă înnoi din cap pînă-n picioare, fripse un miel la frigare și-l înecă cu un bun vin negru.

— Ai unsprezece ani astăzi, Irimio! îmi zise el la masă. Ai să-mi arăți astăzi, dacă ești în stare să te ții pe cal. La anul, am să-ți dau luleaua, și de-aci în doi ani, flinta.

După hodina mîncării, Cosma mă puse pe șa, potrivi scările la măsura picioarelor mele și în clipa de-a porunci s-o iau la goană, vîrî un ardei sub coada calului. Pișcat, dobitocul se avîntă ca o săgeată, și negreșit că el se gîndea la tăun, pe cînd eu mă gîndeam să-mi cîștig luleaua și flinta, anii următori. Agățat de șa, priveam în jos și mi se păru că pămîntul se făcuse o apă alergătoare. Galopul lui Cosma pe calul lui Ilie îmi răsună în spate. Și ca tot ce ostenește și trebuie să se oprească o dată, se opri și telegarul meu, gîfîind și plin de spumă.

Reîntorși în pădurea de sălcii, Cosma îmi dădu plosca plină cu vin negru, și-mi zise :

— S-o dai de dușcă, fără să răsufli și pînă voi sfîrși eu de numărat zece.

Băui. Și cînd Cosma sfîrși de numărat zece, plosca era goală, eu plin, și ne răsturnarăm amîndoi pe iarbă. Pămîntul păru și el să se răstoarne. Apoi, am adormit.

La deşteptare, soarele apusese. Un focşor de vreascuri pîlpîia între Cosma şi Ilie, prefăcîndu-le feţele păroase în chipuri de aramă, înnegrite şi ţepene. Mă aşezai şi eu turceşte, între ei, şi privii în foc.

— Eşti un viteaz fiu al pădurii, Irimio. Te îngădui.

Zîmbii şi răspunsei :

— Eşti dator să mă îngădui, Cosmo.

Cosma păru să tresară, se întunecă şi săgetă pe Ilie cu o căutătură cruntă. Ilie se lăsă străpuns.

— Ia spune-mi, pui de lele, de ce sînt dator să te îngădui ? Dar bagă de seamă : dacă ai dreptate, te smintesc !

— Poţi să mă sminteşti, Cosmo ; nu-i mai puţin adevărat că, acum trei zile, o babă vrăjitoare, cu buze băloase şi care aduna vreascuri prin pădure, m-a sărutat şi mi-a spus că sînt fiul tău, născut din fiica ei şi că Ilie ţi-e frate şi mie unchi.

Roşu de mînie, Cosma sări în sus :

— Blestemată să fie lepădătura aia ! Şi fiindcă urechile tale au auzit ce nu trebuia s-audă, ai să-mi slobozi numaidecît întîiul tău foc de flintă !... Dar sprijineşte-te de-un copac şi strînge vîrtos patul armei împotriva umărului : dacă cumva te plesneşte patul şi-ţi rupe falca, te-zvîrlu în Dunăre !...

De mare bucurie, îi trăsei cîteva palme lui Cosma, ridicai greaua armă şi slobozii întîiul meu foc de flintă. Dar patul mă izbi în falcă şi mă trînti la pămînt. Repede fusei în picioare şi-mi reluai locul lîngă foc.

Cosma mă cercetă la obraz :

— Nu-i nimic... Vino acuma să te pup, nu din gingăşie — asta-i treabă muierească — ci fiindcă ţi-ai scăpat zilele : dacă te schilodeai, te-aş fi înecat, căci nevrednicii încurcă lumea şi fac umbră zadarnică pe pămînt.

El mă sărută pe amîndoi obrajii, Ilie îşi deschise braţele cu un avînt neobişnuit :

— Vino să te pup şi eu ! Într-adevăr, Irimio, te-ar fi înecat !...

Focul aţipea molcom. Obrazurile se acoperiră cu întuneric. Crîngul de sălcii se strînse împrejurul nostru, ca şi cum s-ar fi temut să nu fie înghiţit de Dunărea care îşi repezea valurile semeţite de bezna nopţii.

Cosma se lungi pe spate, asemănător unui trunchi de copac, şi începu să grăiască aproape în şoaptă :

— Frate şi fiu sînt vorbe fără nici un rost, ca tată, mamă şi soră. Se întreabă cineva vreodată care e fiul unui cîine, ori cine e tatăl lui ? Venim pe lume, Dumnezeu ştie cum, iată totul. O singură încredinţare este, şi ea e a mamei, care îşi vede fătul ieşindu-i din pîntece. Ea singură poate să spună : „Asta-i copilul meu". Copilul nu poate să spună : „Asta-i mama mea". Ce ştie el ?... Toate doicile sunt mame pentru copii care le privesc în vremea suptului.

Aşa, de bunăoară, eu şi cu Ilie am avut acelaşi tată, zice-se, care tată avea trei neveste, dintre care două fuseseră mamele noastre. Şi iată-ne fraţi ! Dar ce ştim noi ?

Flăcăiandri, am văzut în casa părintească un talmeş-balmeş de bărbaţi şi de femei care uluia pe bietele slugi. O secătură, ce-şi zicea că e căpetenia haremului, întindea tot untul pe pîinea sa, încuia tot aurul şi voia să aibă numai pentru dînsul pe toate femeile din casă. Nouă, ne poruncea să ne rugăm lui Dumnezeu, şi se ruga el însuşi, dracu ştie de ce.

Într-o zi, mă apropiai de o fetişcană, care-mi frigea ochii ; fui biciuit. Fata asta era soră-mea, născută din cutare mamă, îmi lămuriră. Tatăl era mereu el, acelaşi ţap nătîng. Dar ce ştiam eu ? Şi ce nevoie aveam să ştiu ?

Într-o altă zi, Ilie luă o mînă de aur şi o dădu unui om căruia îi arsese casa, uneltele şi toate vitele. Ilie fu bătut pînă la sînge. Toată hărmălaia încuviinţă această pedeapsă, afară de surioara cu ochii de văpăi. Ea fu bătută la rîndu-i, fiindcă a îndrăznit să cugete altfel decît hărmălaia.

Dar veni şi ziua cînd trupul meu se făcu greu ca plumbul. Atunci, într-un gînd cu Ilie, răvăşirăm toată casa, luarăm aurul, îi traserăm o chelfăneală aşa-zisului nostru tată şi-o tulirăm spre sloboda pădure...

Da, Irimio, Ilie e fratele meu, nu fiindcă ne tragem din acelaşi tată, ci fiindcă trăim în aceleaşi păduri. Şi tu ai să fii fratele şi fiul nostru, pentru că eşti vrednic de a fi : ca şi noi, tu iubeşti vîntul care biciuie obrajii ; calul care zboară spre mîntuire ; flinta care seamănă

moartea printre dușmanii nemernici ; vinul mărinimos ; friptura mustoasă ; luleaua prietenă și mîna omului răzvrătit. Mai tîrziu, vei cunoaște încă o bucurie care vine de la femeie și e deopotrivă celorlalte... În ziua aceea sîngele ți se va învenina și vei face mult rău în jurul tău. Dar răul, ca și binele, sunt două puteri ale aceleiași vieți, și viața se sinchisește prea puțin de ce gîndim și de ce ne privește. Pentru că suferința și bucuria sunt două îndrumări potrivnice ale aceluiași vînt orb. Mînă-ți barca cum vei crede, trăiește și mori.

. . . .

Un cal sfornăi zgomotos. Cosma își lipi urechea de pămînt și ascultă ; apoi, sprijinindu-se de flintă, se ridică și se duse să dea o raită. Clisa gemu sub pașii lui grei. Ilie îl privi îndepărtîndu-se, puse luleaua la o parte, scuipă și povesti cam cele ce urmează :

— E numai din întîmplare că tu te afli aci. Fără întîmplarea asta ar fi trebuit să fii azi un rob al pămîntului, un supus al asupririi, pînă în ziua cînd răzvrătirea ți-ar fi izbucnit în inimă, căci ți-ar fi izbucnit, fără greș ; puiul de lup nu-i făcut să fie ținut în zgardă la ușa stăpînului.

Cosma te-a însămînțat, fără să se sinchisească de ce-o urma, așa cum face el întotdeauna, din blestemăția sîngelui său. Dar blestemăția asta nu-i un lucru șovăitor. E o tărie care poate să se măsoare cu puterea Satanei, la fel de răspunzătoare și științoare de rău.

Într-o zi, ne aflam tăbărîți pe o colină împădurită cu pini, și mulțumiți amîndoi de traiul nostru, cînd, un fluieraș de cioban răsună. Îl ascultarăm, vrăjiți. Viersul se apropie, se desluși, apoi un glas femeiesc izbucni și glasul ăsta ne mîngîie și mai mult sufletele. Cosma se întrebă : „O fi un ciobănaș, ori o ciobăncuță ?"

În aceeași clipă, pămîntul dudui. Sărirăm în picioare. În fața noastră, o țărăncuță, cu fluierul de soc în mînă, ne măsura cu privirea. Ea nu zise dintru-ntîi nimic și ne sfredeli în ochi, cu ochii ei mari, negri și încruntați. Obrazu-i ruginit de vînturile arzătoare părea să răsfrîngă luciul arămiu al fețelor noastre. Picioarele și pulpele, goale, erau rumenite de soare. Eu simții multă plăcere

văzînd-o, dar Cosma deveni sălbatic ca un taur : barba începu să-i tremure, fălcile-i clefetiră balele dorinții.

Ciobăncuța împreună mîinile la spate, înaintă un picior și zise, țintind cu îndrăzneală pe fratele meu :

— Tu ești Cosma ?

Întrebatul răspunse :

— Sînt Cosma pentru prieteni și tot Cosma pentru neprieteni !

— Ooo !... făcu ea cu dispreț ; nu te mai rățoi așa, căci amîndoi Cosma fac unul și același, care se lasă prins cu ușurință, după cum vezi !

Și izbucnind într-un rîs mușcător, ne întoarse spatele și fugi printre pini, ca o căprioară. Atunci văzui că purta o cosiță groasă ca mîna, neagră și lungă pînă în josul fustei.

În seara aceleiași zile, în pădurea de pini luminată de lună, o doină răsună, o doină bătrînă ca trecutul nostru și tînără ca mugurul primăverii. Ea răsună în depărtare și nu se apropie. Cosma părăsi calul și flinta și plecă să dea tîrcoale fluierașului de soc, în vreme ce eu mă țineam după el, ducînd caii de zăbale. Dar fluierul părea fermecat, căci în clipa de-a ne apropia de dînsul, el răsuna în altă parte. Apoi, diavolul veni în ajutorul lui Cosma, și vraja încetă. Pierdui urma fratelui meu. Fluierul nu mai răsună. Atunci, întunericul umplu pădurea de întristare. Priponii caii de un copac și-mi aprinsei luleaua, așteptînd ca cerul posomorît să se îndure să ne trimeată din nou pe regina lui cu mantaua de argint. Și cînd luna revărsă iarăși blînda ei lumină printre pini, două glasuri răsunară pe drumul din josul potecii unde-mi fumam luleaua. Mă întinsei pe burtă și privii dedesubtul meu. Cosma ținea pe fată de mijloc și îi dezmierda cosița la spate. Și ce-i spunea Cosma, merită să fie auzit :

— O, mîndra mea ciobăncuță ! Rod frămîntat de doruri și mușcat de patimă... Am să dușmănesc soarele care te are în voia lui, am să blestem vînturile care te mîngîie fără teamă ; și le port pizmă oițelor pe care le strîngi la sînii tăi. Aș vrea să fiu fluierașul de soc pe care buzele tale îl sărută în toate zilele și m-aș bate singur cu potera, numai ca să-ți fiu pe plac !

Amețită, iubita ceru :

— Lasă, Cosmo, potera, părăseşte pădurea şi fii al meu, numai al meu !

Cosma răspunse hohotind :

— O, biata mea ciobăncuţă ! Tu ceri stejarului să crească sub pat ! Tu ceri tunetului să bubuie într-o căldare ! Tu ceri lui Cosma să fie numai al tău ; tu ai avea prea mult, şi eu nu îndeajuns !

La aceste cuvinte ale iubitului, văzui pe ciobăncuţă sfărîmînd sub picior fluieraşul de soc ; apoi întinse braţele, aşa cum o porumbiţă întinde aripile, şi o rupse la fugă pe drumul albicios care se strîmta în depărtare.

Cosma n-o urmări, puse două degete la gură şi fluieră haiduceşte, îi răspunsei şi părăsirăm ţinutul.

Trei ani mai tîrziu, străbăteam o pădure destul de depărtată de ţinutul ăsta. Ploua ca prin sită. Călăream la pas. Şi iată că, hăt în zarea drumului, o femeie se iveşte din tufiş, pune jos o legătură şi piere în bunget ca o nălucă. Dăm pinteni cailor.

Legătura era un copil înfăşurat într-o velinţă. Din izvodul bisericesc de botez, pe care-l avea spînzurat la gît, înţeleserăm că era un băiat din flori, născut cu doi ani în urmă, şi că îl chema *Irimia.*

Ţîncul nu plîngea : părea doar uluit.

— Ăsta trebuie să fie un vlăstar de stejar care vrea să crească în codru ; mi-l iau pe seamă !

Aşa grăi Cosma şi te vîrî în desagă. Te-a hrănit cu must de carne friptă. La trei ani, beai vin cu plosca. La şase ani, înotai ca o raţă. Astăzi ai slobozit întîiul tău foc de flintă. Mîine vei avea calul tău şi îţi vei împlini ursita.

*

Ursita mea nu fu milostivă dintr-un început.

Nu trecuse anul din seara dezvăluirilor făcute de Ilie, că iată întîia bătălie cu potera, de care îmi amintesc. Flinta n-o aveam încă, dar puteam, de la cincizeci de paşi, să găuresc cu pistolul o căciulă agăţată pe o cracă de copac. Şi în lipsa unui prilej de-a găuri un piept de poteraş, petreceam trăgînd cu pistolul în căciuli, în lună, ori la urechea calului meu. Era uşor. Îmi fu ceva

mai greu în ziua cînd un piept de poteraș se înfățișa pistoalelor mele.

Vărsătura Siretului era în vremea aceea locul nostru de întîlnire. Ceva mai sus, bungetul era des și sălbatic ; acolo aveam să împărțim, într-o zi, între treizeci și doi de oameni, o frumoasă pradă, jumătate plătită, jumătate luată cu hapca pe Dunăre. Dar un podar, hain ca o soacră, din pricina nu mai știu cărei pagube făcută de Cosma podului său, mirosi aflarea noastră prin acele meleaguri și ne vîndu ocîrmuirii din Brăila, care zori după noi o numeroasă poteră. Din fericire pentru oamenii noștri, ea sosi prea tîrziu ca să ne poată înconjura și căsăpi, dar totuși la timp ca să ne taie cele mai bune ieșiri.

Era îndeobște cunoscut că Cosma n-avea un singur fel de a se bate. El se bătea după împrejurări și în o sută de chipuri. Asta ajungea ca să tulbure mințile poterașilor, care, cu tot numărul lor mare, nu erau decît niște lefegii, nevrednici, să-și pună pielea-n joc, înfruntînd oameni scoși de sub scutul legilor și hotărîți să trăiască slobozi ori să-și vîndă scump viața. Cît despre prețul pus pe capul lui Cosma, știau ei cîte parale făcea această amăgeală a stăpînirii.

Îndată după îmbucarea de nămiezi, Cosma fu cel dintîi care simți primejdia. El se bizuia mult pe presimțirea cailor în asemenea împrejurări. Al său, mai ales, ca și acela al lui Ilie, rar se întîmpla să se înșele. Obișnuite de ani de zile cu atacurile poterașilor, mîndrele dobitoace erau în stare să simtă, de la mari depărtări, apropierea dușmanului și să-l prevestească pe Cosma prin neliniștea lor.

Ne aflam prin august. Împărțirea contrabandei sfîrșită, nu mai așteptam decît căderea serii pentru ca să trecem Siretul pe podul plutitor.

Atunci calul lui Cosma se opri din păscut și începu să ciulească urechile, să sforăie în vînt și să-și lipească nările de pămînt, ca în ascultarea unui zgomot. Cosma, care întotdeauna și oriunde, era cu ochii pe dobitocul lui, îi văzu neliniștea, se sculă, îi mîngîie capul și-i vorbi :

— Murgule, murguțule, ia spune-mi tu de nu cumva se apropie ștreangul de gîtul stăpînului tău !... Și întorcîndu-se către oameni, zise : Goliți de fultuiala veche

flinte și pistoale și încărcați-vă armele cu pulbere proaspătă.

Porunca asta făcu să înceteze rîsetele. Fețele se întunecară. Știa fiecare că Cosma putea să fie despotic, dar nu zăpăcit, și i se îndura orice, fiindcă vedea totdeauna limpede. El era Dumnezeul și stăpînul nostru.

Clopotele nevoiașe ale unei bisericuțe dintr-un sat vecin sunară de vecernie ; totul era gata de plecare, cînd omul care făcea de strajă într-un copac vesti că se apropie o căruță cu un cal mînată de un țăran. Cosma ne trimise pe mine și pe Ilie, să ne ascundem într-un tufiș. Căruțașul sosi și se opri în fața bandei :

— Pepeni, oameni buni, pepeni verzi ! strigă el, rotind niște ochi înspăimîntați.

— Prea bine, răspunse Cosma, păcat numai că vii tocmai cînd noi sîntem pe ducă.

— Și încotro vă e calea, așa de mulți, v-aș întreba, cu smerenie. dacă e îngăduit ?

— Îngăduit ? da ! Ne ducem în partea de unde vii. Și, cu aceeași smerenie, te-aș întreba și eu : nu cumva ai zărit oameni de-ai stăpînirii tăbărîți la intrarea în pădure ?

— Țipenie de om, creștine !... Nici urmă de cîine blestemat !

— Așa zău ? făcu Cosma, prefăcîndu-se că-l crede pe cuvînt. Și, întorcîndu-se către ai noștri : Auziți, voi, flăcăi, ce mai baftă ? Haideți la drum, pînă nu înnoptează ! Apoi către așa-zisul pepenar : Mulțumim, frățui. Acuma, o rugăminte : ducîndu-te spre pod, ai să întîlnești un voinic ca mine, avînd în juru-i de două ori atîția oameni cîți vezi aici. Îl cheamă Ilie. Ei bine, spune-i din parte-mi, să mă urmeze cu toți oamenii lui ; și pentru ca vorba ta să fie crezută, arată-i banul ăsta de aur, pe care am să-l strîmbez acum între dinți. Și păstrează galbenul ca o amintire de la Cosma.

— Tu ești Cosma ? strigă falsul țăran, făcînd neghiobește pe prostul. Domnul fie lăudat și calea ta blagoslovită !

— Mulțumim și pentru urare, bun creștin! mai zise căpetenia.

Spionul poterei plecă, înghițind tot ce Cosma îl făcuse să creadă.

Îndată ce căruța se îndepărtă, Cosma se trînti pe spate cu fața spre cer și mugi:

— Ah, cîine de podar! Ai să-mi plătești scump trădarea!... Și chemîndu-mă: Aleargă, Irimio, taie de-a dreptul prin tufiș, urcă-te într-un copac și vezi ce-o să facă hingherul cînd o ajunge la răscrucea drumurilor. Dacă ăsta e un adevărat bostănar, îmi raz barba!

Mă dusei și venii cu răspunsul:

— A lăsat căruța, a încălecat și a șters-o în goana mare.

— Noroc și bucurie de-așa pepenărie! făcu Cosma.

Și căzu pe gînduri. Voinicii vorbeau între ei pe șoptite. Ilie sfătui:

— Ar fi poate lucru cumințesc să ne descotorosim de contrabandă și s-o ascundem în mărăciniș.

— Da! zise Cosma, dar numai dacă vom fi siliți să ne deschidem drum prin bălți, căci iată ce socot eu: În ținutul ăsta sînt două căi și o cărare. Cărarea nu e pentru noi, căci pe acolo o duzină de poterași ajunge ca să ne măcelărească, unul după altul, ca pe niște mielușei. Potera trebuie deci să fie împărțită: jumătate pe drumul care șerpuiește în sus cu Siretul, jumătate pe acela de unde venea spionul. La vestea că noi am apucat ăst din urmă drum, cîrc-serdarul se va hotărî să retragă trupele de pe Siret și să le îngrămădească aci. Dar iată, e vorba să știm dacă le va ridica pe toate, ori numai în parte și cam cîți lefegii au rămas să facă de strajă pe gîrlă. Asta, o să se însărcineze Irimia să ne-o spună. Hai, Irimio? Ce zici? Arată-ne că ești vrednic să trăiești slobod! Am să te prefac într-un biet băiat de pescar și ai să gonești în lungul apei, cu capul gol, cu picioarele goale, cu bățu-n mînă. Dînd peste viesparul poterașilor, ai să le spui gîfîind că moare mă-ta și că te duci în sat să chemi popa, s-o grijească; dar ai să le-o spui plîngînd cu hohote, cu lacrimi pe obraji, m-auzi tu? N-ai plîns de cînd ești. Ei bine, plîngi acuma, ca o muiere

nevolnică. Şi întoarce-te pe fugă, tăindu-ţi cale prin mărăciniş.

Peste cincizeci de poteraşi, îngreuiaţi de flinte, pistoale şi iatagane, poposeau la marginea pădurii şi fumau cînd trecui pe lîngă ei, hohotind ca o muiere nevolnică. Putui să plîng, fără să mă prea silesc, căci îmi închipuii pe Cosma şi pe Ilie omorîţi, prinşi, spînzuraţi !

— Hei ! băiete ! unde alergi aşa, cu plînset amarnic ? Ţi-a murit mă-ta ?

— N-a murit încă, dar e pe moarte şi mă duc să chem popa din sat.

— Să-i ierte Dumnezeu păcatele ! Dar ia spune, micule, n-ai văzut, prin partea de unde vii, o ceată de oameni armaţi, mergînd călări şi îmbrăcaţi cojăneşte ?

— Ba da, i-am întîlnit.

— Mulţi erau ?

— De două ori mai mulţi decît sunteţi.

— Şi încotro se duceau ?

— Spre Galaţi, pe drumul mare care începe de la podul umblător.

— Haiti ! dracu i-a luat ! strigă vătaful de poteraşi, întorcîndu-se către semenii săi ; a avut dreptate iscusitul nostru cîrc-serdar să îngrămădească trupele în partea aia ! O să mi-i toace ca pe varză ! Noi putem sta aci fără grijă, să tragem din lulea.

— Vă las sănătoşi, oameni buni, zisei eu, plecînd.

— Mergi sănătos, piciule. Nu vrei un cal, ca să te duci mai iute ?

— Mulţumesc, mi-e frică să nu cad.

— Ce treabă faci ?

— Prind peşte cu tata.

Soarele roşiatic scăpăta în zare cînd, cu toţii de aceeaşi părere, trupa noastră luă drumul Siretului, hotărîtă să se năpustească peste duşmani, să-i împrăştie şi să-şi croiască drum înaintea sosirii grosului poterei, atrasă de împuşcături. În momentul plecării, Cosma zise oamenilor :

— Iată opt ani de cînd trăim împreună și slobozi, fără să avem dreptul să ne plîngem de soartă, căci voi n-ați cunoscut pînă azi decît necazurile hărțuielilor. Acum e cu putință ca oarecari dintre noi să-și lase viața. Ei bine, aduceți-vă aminte că un singur an trăit în libertate prețuiește mai mult decît o viață de robie. Nu numărul anilor face viața, ci ceasul trăit fără silnicie. Pentru omul liber tot ce nu e libertate e moarte, dar o moarte fără de sfîrșit. Uitați-vă la băiatul nostru Irimia ; o să înfrunte numaidecît aceeași primejdie ca și noi toți ; și numai eu știu cît îmi e de scump, căci el e din sîngele nostru. Totuși, lui, ca și nouă tuturora, doresc mai curînd moartea decît căderea în robie.

Vătaful cetei, care călăuzea jafurile după poruncile și chibzuiala lui Cosma, răspunse în numele oamenilor săi :

— Și noi gîndim la fel cu tine, Cosmo : să trăim slobozi, ori să murim.

Un galop năprasnic urmă acestor cuvinte. Numai un zid ar fi fost în stare să ne oprească. Cu piepturile ocrotite de bunzi din piele de bivol, ne îngrijeam mai mult de rănile făcute cailor decît nouă.

Eu mă aflam în fruntea călăreților, între Cosma și Ilie.

Cît te-ai șterge la un ochi, și dădurăm iureș peste poterași, care, neștiind despre ce era vorba, încălecau de-a valma. Flintele noastre scuipară într-înșii o grindină uluitoare, ce învălui totul într-un nor de fum. Ne folosirăm de învălmășeală și de amurgul întunecat din pădure, străbăturăm rîndurile vrăjmașe și începeam să ne împrăștiem printre copaci, gata să ieșim la drum bătut, cînd, o împroșcătură, ce ne fu trimisă din spate, îmi arse ceafa și mă trînti de pe cal.

Asta-i tot ce putui să știu în momentul dintîi.

Ceea ce urmă fu pentru mine, amarnic ca moartea și ca robia.

Zăcînd la pămînt, în sîngele meu, văzui trupa noastră sucindu-se pe loc, tăbărînd din nou pe dușman și, cu primejdia năvălirii poterei, încumetîndu-se să-mi scape viața într-o groaznică încăierare cu pistoale și iatagane. Și era cît pe-aci să fiu scăpat. Cosma, Ilie și vătaful se

îndreptau spre mine, fulgerînd, cu iataganele lor, tot ce le sta în cale ; mîntuirea se apropia, şi eu, sprijinit pe genunchi, îi întindeam braţele.

Dar soarta mea a fost altfel scrisă, în clipa aceea pămîntul se cutremură sub ropotul călărimii vrăjmaşe, care sosea în ajutor. Îmbărbătaţi, poteraşii se avîntară aprig. Atunci auzii pe Cosma răcnindu-mi, în căderea nopţii :

— Rămîi ! Te-oi scăpa !

Şi dădură dosul, în goana mare. Leşinai.

. . . .

Mă trezii, cu mîinile legate dindărăt, în mijlocul unei puzderii negre de poteraşi şi pe o noapte neagră ca sufletele poteraşilor şi ca viitorul meu. Două masalale fură aprinse şi, la flacăra lor, fumegînd, văzui aducînd doi de-ai noştri, legaţi ca şi mine şi greu răniţi.

Unul dintre ei muri pe drum. Celălalt fu spînzurat. Le pizmui soarta, căci soarta mea fu să fiu trimis la curtea marelui boier grec, arhontele Samurakis.

*

Era o adevărată cetăţuie, împrejmuită cu ziduri înalte şi păzită, ziua şi noaptea, de albanezi, curat uriaşi. Înălţîndu-se peste Valea Siretului dintre Brăila şi Galaţi, clădirea asta este albă ca zăpada ; durată pe o mîndră colină, părea menită să dea lăcaş şi fericire întîiului venit, cu porţile ei larg deschise, de la răsăritul şi pînă la asfinţitul soarelui, cu pridvoarele şi balcoanele ei din lemn vîrtos, cu ferestrele sale vesele şi cu întinsele-i streşini.

Şi, într-adevăr, ea dădea lăcaş şi fericire, dar nu întîiului venit. Poştalioane cu patru şi şase cai se opreau zilnic în faţa porţii celei mari. Boieri, mari demnitari ai ocîrmuirii ori numai bogătaşi, români, greci, turci, însoţiţi de nevestele lor, se dădeau jos, scuturînd praful ori zăpada de pe hlamidele lor de mătase brodată, linguşiţi de slugărimea arnăută care se ploconea pînă la pămînt, sărutîndu-le mîinile ori poalele vestmintelor, şi heretisiţi de puternicul stăpîn, arhontele Samurakis, ocîrmuitor al ţinutului Brăilei şi venetic.

De îndată ce ajunserăm la curte, fusei tîrît în fața arhontelui, tot cu mîinile legate, ca și cum aș fi putut să omor pe toată lumea. Arhontele, singur, întins pe o sofa umbrită de o viță agățătoare, porunci să fiu dezlegat și goni cu asprime pe cei doi călăi ai mei, care se retraseră de-a-ndaratelea și cu frunțile la pămînt.

Ne privirăm drept în albul ochilor ; el, foarte liniștit ; eu, turbînd de mînie. Arhontele era întîiul om de frunte pe care-l vedeam. Barba lui, cănită negru, îmi displăcea, dar restul făpturii sale, subțire și mlădioasă, înfășurat într-o giubea de mătase, era plăcut la vedere. Mîna, împodobită cu inele frumoase, ținea alene un ciubuc de chilimbar.

El mă întrebă și eu răspunsei pe grecește :

— Cum te cheamă ?

— Irimia.

— Fiul lui Cosma ?

— Fiul codrului.

Arhontele ridică mîna, cu un fel de dezgust :

— Nu umbla, bre, cu farafastîcuri, chiar dacă ești viteaz. Știu că ești gata să te lași ars de viu, dar altceva aș vrea să aflu de la tine. Ascultă deci : cum nu ai vîrsta de-a fi trimes la spînzurătoare, socot să fac din tine un fecior de casă.

— Ce ? Un slugoi din fiul...

— ...codrului, chiar așa. Așteaptă, asta nu e tot. Prin mijlocirea ta, mai socot să aduci aci pe Cosma și să fac din el omul meu de încredere.

Izbucnii într-un hohot de rîs :

— Tu nu socoți decît neghiobii, sărmane arhonte !

Arhontele sări în sus, frîngînd ciubucul și făcînd să trosnească sofaua, dar repede se stăpîni și zise, ca pentru sine :

— Copilul ăsta mă tutuiește și-mi zice sărman. Apoi către mine : Să știi, șoimule mitiel, că obraznicilor eu le tai vîrful limbei.

Zicînd acestea, bătu din palme. Două jivine armate ieșiră ca din pămînt.

— Aduceți-mi pe Fără-limbă ! porunci el.

Slugoii plecară și se întoarseră însoțiți de-un om cu

părul cărunt şi cu căutătura de nebun. La un semn al stăpînului, îmi arătă spărtura, cu limba tăiată, care-i ţinea loc de gură.

După îndepărtarea acestora, arhontele îmi zise :

— Ai văzut ? Cată să vorbeşti altfel de faţă cu martori. Aci, un singur om poate să spună tot ce vrea : sunt eu, arhontele Samurakis !

Îi răspunsei, fără să mă tem de ameninţarea lui :

— Eşti un mişel, arhonte Samurakis, şi faci bine că nu te plimbi prin codru : acolo n-ai mai spune tot ce vrei.

Tiranul îşi rîse pe înfundate în barbă :

— Hm ! hm ! hm ! puiule de urs ! Aici e tot un codru, codru şi ocîrmuire, căci pot să făuresc legi, fără să mă primejduiesc.

— Naiba să te ia, cu codrul tău de slugi, cu tot !

— Sunt oameni voinici, ca voi.

— Ca noi ? Niciodată ! Bivoli, buni să tragă la plug !

— Nu toţi ! Cei din straja mea sunt bandiţi adevăraţi şi străjii acesteia aş voi să-i dau căpetenie pe Cosma, tîlharul ăsta groaznic, care îmi şterpeleşte cele mai frumoase arămării, cele mai bune arme, precum şi preşurile, mătăsurile şi caşmirurile cele mai scumpe, pentru ca să le vîndă ungurilor. Şi de ce n-ar voi să fie căpitanul bandei mele ? Ar avea aur, podoabă de vestminte, femei frumoase şi chiar sînge de vărsat, după plac.

— Mi-e scîrbă de tine, arhonte ! Haide, dă-mă pe mîna gîdelui !

— Bagă de seamă, Irimio ! Nu mă împinge la mînie !

— Atîta pagubă de mînia ta !

— Vom vedea ! Îţi dau răgaz să te gîndeşti.

El bătu din palme. Javrele apărură.

— Predaţi pe băiatul acesta muncilor de la făurărie şi aduceţi-l în faţa mea oricînd va pofti. Pentru răutăţile de care se va face vinovat, eu singur am să-i dau pedeapsa. Plecaţi !

Meşterul făurar era o namilă de ţigan rob, liberat, devenit şi mai rob prin libertate. Cu mînecile sumese, cu ochii roşii, cu pieptul gol, plin de peri cărunţi, el mă

fulgeră și mă strînse de braț, de credeam că-mi rupe carnea. Stătui neclintit, dar sîngele mi se urcă la cap.

— Asta-i vulturașul stăpînului nostru ? Ha ! Ha ! Își închipuie că e tot pe vîrfurile stejarilor ! O să-i tăiem nițel din gheare ! Haide, ursulețule, pune mîna pă baros și bate ici, în fieru roșu, dar tare, mă !

Bătui.

— Mai tare, mă, nu te codi, și apleacă-te bine pă nicovală !

Fierarii dimprejur rîdeau. Bătui și mai tare în fierul roșu pe care-l sucea neîncetat și mă aplecai peste nicovală, așa cum îmi spusese, căci știam că trebuia să muncesc. Dar iată că, pe neașteptate, țiganul își retrase fierul, ciocanul meu izbește în nicovală și-mi sare în frunte, făcîndu-mi pe loc un cucui. La isprava asta, rîsete obraznice izbucniră în fierărie. Țiganul rînji :

— Așa să-nvață meșteșugul !

— Și așa se dezvață meșteșugul ! zisei eu, aruncîndu-i ciocanul în piept.

Meșterul scoase un răcnet și se prăbuși :

— Alergați iute și spuneți stăpînului ! urlă el. Stai tu, tîlharule, am să-ți trag o sută de vine de bou pe spinarea goală !

Trimisul se întoarse cu răspunsul :

— Stăpînul nostru poruncește meșterului făurar să-l treacă pe Irimia la rotărie.

— Asta-i tot ce-a spus ? turbă țiganul.

— Tot..., făcu celălalt, cu umilință.

— Paștele și grijania ! Parc-ar fi avînd miere în bumb, tîlharul ăsta, de-l ocrotește stăpînul așa de iute !

Trecui la rotărie, dar nici acolo nu făcui purici. Rotăria fiind lipită de fierărie, țiganul căută numaidecît să se răzbune. Și îmi jucă un renghi destul de urît. Pe cînd ajutam rotarului să înțepenească o verigă de fier la o bucșă, fierarul, înțeles poate cu rotarul, găsi chipul să înlocuiască veriga rece cu o alta încălzită pînă la vinețeală, pe care o apucai cu mîna și lăsai carnea pe dînsa. Atunci, turbînd de durere și necaz, mă repezii la țigan și-i răsturnai nicovala peste picioare.

El se alese cu un picior strivit, iar eu trebuii să îndur „treizeci de vine de bou, pe spinarea îmbrăcată și

fără să se crape pielea“, cum glăsuia porunca arhontelui. În sfîrşit, fusei dat la îngrijitul cailor, unde mă simţii mai bine şi rămăsei.

*

Doi ani trecură, doi ani lungi şi amarnici, în care vreme muream de cîte ori mă deşteptam dimineaţa. Mă gîndeam la vorbele lui Cosma: „O moarte fără de sfîrşit“. Era adevărat. Chiar şi norocul de-a mă afla în tovărăşia cailor nu-mi aduse nici o bucurie, căci erau dobitoace fără însuşiri, ghiftuite de ovăz, îngreunate de osînză, somnoroase ca nişte bursuci, aproape tîmpite. Privindu-le, înţelesei că trîndăvia îmbelşugată e mai dăunătoare minţii decît robia.

Într-adevăr, ca şi caii, arnăuţii din gardă dormeau şi ei de-a-n picioarelea, în ilicele lor cu mîneci largi şi spintecate, în şalvarii strînşi la glezne, în pantofii cu canaf şi sub fesul lor alb, pus pe o ureche, ca o ciupercă, caraghioşi de bîlci, împopoţonaţi cu broderii, horbote, şireturi de aur, cu pistoale şi cu iatagane, bune să sperie pe femeile însărcinate. Tembelii ăştia, prostiţi de trai bun şi somn, veneau uneori pe la grajduri şi îmi puneau aceeaşi întrebare neghioabă:

— Nu te simţi tu mai bine aici, decît hăituit prin păduri, ca fiarele?

Le răspundeam:

— Cîinele de pază nu poate să înţeleagă viaţa lupului.

Robii, soţii mei de trudă, nu erau nici curioşi, nici obraznici; ei îşi tîrau zilele muncind, rugîndu-se şi nădăjduind o viaţă mai bună în cer.

Îi plîngeam şi-i dispreţuiam.

În vremea asta, arhontele mă chemase de trei-patru ori, ca să-mi spună că nu m-a uitat şi că aşteaptă mereu învoirea mea de-a deveni feciorul lui de casă. Îi răspunsei, că îndur mai uşor robia decît ocara. Totuşi, mai apoi, la o nouă înfăţişare a mea, el mă îmbie să primesc măcar o îmbunătăţire a traiului. Primii, dar:

— Fără să-mi ceri nimic în schimb, zisei.

— Nu-ţi cer nimic; ce-ai vrea?

— Aş vrea să mă plimb singur, seara, după stingere, prin grădina boierească !

— Vrei să fugi ?

— Nu. Îţi dau cuvînt de cinste. Dar mă înăbuş, de doi ani de zile, în curtea muncilor, tot culcîndu-mă odată cu găinile şi fără să mai văd un copac, luna, fără să mai aud fîşîitul frunzelor bătute de vînt. Cred că am să mor.

— Eşti slobod să te plimbi cu începere de mîine. Îţi mai dau o colibă a ta, ca să te culci singur ; şi poţi să-ţi ceri mîncarea la bucătăria gărzii.

— Prea bine, zisei.

— Atîta ştii tu să mulţumeşti ?

— Dar ce trebuie să fac ?

— Să-mi săruţi mîna, dacă nu poala giubelei !

— Aşa ceva n-am făcut în viaţa mea !

Arhontele făcu haz de mine, îmi dădu una pe umăr şi mă trimise să-mi văd de treabă.

La început, această îndulcire a robiei mele îmi umplu pieptul de voioşie, dar nu pentru multă vreme, căci şi aici domnea aceeaşi nemernicie. Nenumăratele chioşcuri de viţă şi de hamei ; tufişuri de trandafiri şi de liliac ; plopi răsfiraţi ca stejarii ori drepţi ca brazii, dar ca şi arnăuţii, ca şi caii pe care îi slugăream, tot aşa şi crîngul acesta se înăbuşea de lipsa de aer şi de trîndăvie. În afara lui şi de jur împrejur, un zid, înalt de trei stînjeni, se opunea dobitoceşte la tot ce era libertate şi viaţă. Nici o pasăre cîntătoare. Ciori şi vrăbii. Vîntul, acest călător înaripat care vorbeşte oamenilor slobozi în toate limbile pămîntului, nici nu catadicsea să se coboare în groapa asta de nenorociri ; doar vîrfurile plopilor îi mai ascultau şuieratul plîngător. Luna, ea însăşi, se întuneca pe cer cînd aluneca sfioasă pe deasupra acestui lăcaş de falsă fericire, în vreme ce străjerii se plimbau în sus şi-n jos, tot aşa de nepăsători ca şi cum s-ar fi aflat într-un beci, în vreme ce lăutele de la ospăţul stăpînilor îşi miorlăiau bucuria ofticoasă şi în vreme ce eu mă strecuram printre trunchii sclivisiţi ai copacilor, gîndindu-mă la ce era dincolo de zid : Cosma, Ilie şi amintiri, al căror alean îmi rupea inima.

Mergeam pe al cincisprezecelea an. Într-o zi de trist septembrie, mare zarvă în curte, mişunare a puiţei omeneşti : arhontele pleca într-o călătorie de-o lună. Fusei chemat de el. Gata să se urce în faiton, îmi şopti, punîndu-şi mănuşile :

— Să nu încerci să fugi... Nu-i cu putinţă. Am dat poruncă să tragă în tine.

— Ştiu, zisei.

Şi cei patru cai o smuciră din loc.

Numaidecît lefegiii îşi luară nasurile la purtare şi se umflară în pene, consfinţind zicătoarea : „Cînd pisica nu-i acasă, şoarecii joacă pe masă". N-aveau nici o teamă de umbra de pisoi care rămăsese acasă, un frate mai mare al arhontelui, o momîie, un motan rebegit de prea multă goană pe acoperişurile de altădată.

În lipsa asta a arhontelui, Cosma îmi dădu întîiul semn de viaţă. Într-o după-amiază, un bătrîn turc cu barba albă, un alviţar, se opri dinaintea porţii mari şi îşi arătă marfa. Albanezii tăbărîră pe alviţă. Era zi de sărbătoare. Robii se odihneau, care cum credea. Eu mă aflam lîngă zaplazul care despărţea curtea muncilor de cea boierească. Strigătele puternice de : „Alviţă ! alviţă !" pe care le scotea negustorul turc făcură să-mi bată inima aprig. Mă cocoţai pe gard şi privii. Da ! nu mă înşelasem, era bătrînul Ibrahim, pescuitorul de raci şi omul nostru de încredere. El mă văzu şi duse mîna la buze, în semn de prietenie sinceră. Apoi, cu o îndrăzneală de necrezut, îşi deschise drum printre cele două rînduri de străjeri, ce-şi lingeau degetele :

— Ei bine, strigă el pe turceşte, de ce n-aş duce să guste o bucăţică de alviţă şi băiatului ăla de colo ! Îi lasă gura apă !

Şi sub nasul arnăuţilor, uluiţi de atîta cutezanţă, străbătu curtea cu pas de voinic, întinse alviţa şi zise tare :

— Na, băiete, mănîncă şi tu ! Ştiu că n-ai parale să-ţi cumperi, *dar eu îţi spun că o să ai negreşit în primăvara viitoare !*

— De unde ştii tu c-o să aibă în primăvara viitoare ? se răsti la el căpetenia gărzii, cînd fu din nou la poartă.

— Ei, făcu Ibrahim, am zis și eu așa !... De ce să nu faci inimă bună unui copil, dacă nu te costă nimic ? Robii au și ei dreptul la speranță.

Zicînd acestea, își puse tanturul cu alviță pe cap și plecă strigînd :

— Alviță și speranță pentru gurile amare !...

Fugii în coliba mea, amețit de cuvintele lui Ibrahim : *în primăvara viitoare*. Cuvinte de vrajă ! Ziua și noaptea pîlpîiră, sub ochii mei înfrigurați, ca o licărire a speranței de libertate. Dar cum aveam să fiu liberat ? Doisprezece arnăuți, schimbați la fiecare șase ceasuri, făceau de strajă. Alți șaizeci se odihneau, petreceau ori dormeau, gata, la un semn, să năvălească cu armele în mîini. Cum îndrăzni-va Cosma, cu cei treizeci de oameni ai lui, să atace o asemenea cetățuie, apărată de ziduri și de armată ?

După o lună de la plecare, sosi știrea la curte că arhontele, care era la Stambul, se va întoarce numai după o altă lună și la sfîrșitul acestei luni sosi, cu mare tărăboi.

Tărăboiul sta în faptul că nu se întorcea singur și că o femeie îl însoțea.

Toată șleahta de lefegii fu înșirată pe două rînduri, de la poarta ferecată pînă la pridvorul mare. Arhontele și drăguța lui străbătură parcul, înmuiat și sumbru, zîmbind ca niște suverani, în vreme ce șaptezeci de pistoale, repetîndu-se de cîte zece deodată, fulgerau, cu nevinovăție, cerul plumburiu al acestei toamne. Pitiți dindărătul zaplazului, căutam și noi, vitele de povară, să zărim ceva printre crăpăturile scîndurilor, dar nu văzurăm mai nimic.

Chiar de-a doua zi se spunea din gură-n gură că ibovnica stăpînului nostru era mîndră ca una din cele trei sute de cadîne care populează haremul sultanului.

Timp de trei zile îndrăgostiții nu dădură nici un semn de viață. A patra zi, soare și vreme rece de noiembrie. Porunca să ne spălăm curat, să ne punem straiele de sărbătoare și să ne adunăm, mari și mici, în curtea de onoare. La nămiezi, ne înfățișarăm cu toții. În jurul meu, tăcere și teamă. În afara pîlcului nostru, garda arvanită.

Un cavas deschise ușile. Arhontele, strălucitor de fericire, apare, susținînd brațul amantei lui, și amîndoi înaintează pînă la marginea pridvorului. El poartă o alagea de mătase albastră, brodată cu alagrecuri de aur la mînecí și la poale. Dînsa, o hlamidă de ermelin, iar deasupra frunții, o diademă de diamante. Părul îi e negru ca abanosul, precum și sprincenile, genele și ochii ; iar pielea, oacheșă și catifelată.

Arhontele ne vorbește într-o românească stricată :

— Fromosa domnița, che vedeți linga mine ieste fidanțata mieo. soția mieo peste țințisprezețe zile, și stipuna vostru cu ințepere de astăzi. Domnia-sa ieste pumunteanca ; numele seo ieste Florițica. Linga domnia-sa, am sa uit nația mieo, ca sa iubesco la dinsa. Am sa fio rumun. Haideți, hodiniți-va trei zile, muncați bine și beți vin in sanatatea domnia-sa !

O grohăială de dobitoace, fără glas, umplu aerul cu strigătele : „Să vă trăiască domnița !" „Să fiți fericiți !", „O să rugăm pe Domnul să vă dea sănătate !"

Cîțiva se aruncasă cu fața la pămînt și pupară țărîna curții. Alții plîngeau de bucurie, sărmanii. Și turma se retrase în cocinele ei, ca să găsească niște jgheaburi pline cu o bălăceală mai omenească, cîte-un cinzec de rachiu împuțit și cîte-o oală de vin fără haz. Singură odihna fu mai de ispravă, dar și ea folosi tot arhontelui, căci timp de trei zile robii săi vorbiră neîncetat de bunătatea stăpînului lor și se rugară lui Dumnezeu pentru dînsul.

*

A doua zi după această milostivire domnească, tîrziu în noapte, cavasul veni să-mi spună că sunt chemat de stăpînul lui.

Într-o odaie mică și joasă, cu dușumeaua și zidurile în întregime acoperite cu scoarțe românești, arhontele și Floricica mistuiau în tihnă, lungiți pe două mari blăni de urs, ale căror capete se sprijineau pe suluri de catifea roșie. Patru lumînări de ceară ardeau tainic într-un sfeșnic de argint și amestecau mirosul lor de miere mirosurilor de cafea turcească și de tutun macedonean. O sobă țărănească, spoită cu var, încălzea încăperea.

Peste tot perne și scăunașe în neorînduială.

Fusei primit ca un om slobod. Fericita pereche sfîrşise de fumat narghilelele şi cînd intrai mă întîmpină cu un :

— Bună seara, Irimio... aproape într-un glas. Floricica se rostea într-o grecească desăvîrşită.

Frumuseţea ei mă înmărmuri. O floare de scaiete, în plină îmbobocire. Gingaş învăluită într-un halat de caşmir portocaliu, care lăsa să i se vadă glezna-i de căprioară, trupul ei era tolănit cu multă cuviinţă. Obrazul, lunguieţ, nu avea nici o urmă de sulemeneală, iar părul, pieptănat pe spate, nici o meşteşugire. Ea mă privi cu ciudăţenie, aproape mişcată. Mă simţii copleşit de ochii ei mari.

— Irimia, îmi zise arhontele, ai noroc ; logodnica mea a aflat de povestea prinderii tale şi s-a înduioşat. Dînsa ar vrea să ştie dacă-ţi cunoşti mama. Răspunde-i şi fii cuviincios.

— Sunt fiul codrului... Nu cunosc nici mamă, nici tată... Cosma m-a crescut.

Floricica părea că luptă cu un nod în gît. Ea mă întrebă cu glas tremurător, dar gingaş şi armonios :

— Ştii tu, Irimia, cine te-a dat lui Cosma ?

— Nu ştiu. El m-a găsit în pădure pe cînd aveam doi ani, m-a pus în dăsagă şi m-a hrănit cu must de carne...

La răspunsul acesta al meu, ceva neînţeles se petrecu : Floricica, dintr-o singură sucire a corpului ei de şarpe, se întoarse pe pîntece, îşi înfundă faţa în pernă şi hohoti în plîns. Arhontele fu mişcat şi stingherit de întîmplarea asta :

— Ce e, draga mea ? De ce plîngi ? Şi, întorcîndu-se spre mine : Poţi să te duci.

După două zile fusei chemat din nou, la aceleaşi ceasuri şi în aceeaşi odaie.

Floricica era cam ofilită şi îmi zîmbea drăguţ. Arhontele, mulţumit, se plimba cu mîinile în buzunarele unei haine largi. Îmi zise :

— Iată, Irimio, logodnica mea vrea să te facă feciorul ei, numai pentru slujba ei.

— Da ! Irimio, zise dînsa binevoitoare, dar serioasă ; vrei să mă serveşti ?

— Cocoană, strigai eu necăjit, am răspuns demult arhontelui că mai bine mor decît să mă fac feciorul cuiva, ori cine ar fi !

— Dar te-am lua cu bunătate, ca pe un fiu al... codrului, făcu ea cu blîndeţe.

— N-am nevoie de bunătatea voastră, şi dacă vreţi să ştiţi tot, ei bine, aflaţi că vă urăsc din suflet. Sunteţi vrăjmaşii mei.

Arhontele voi să vorbească, dar ea îl opri şi mă întrebă :

— Şi eu sunt vrăjmaşa ta, Irimio ?

— Şi tu, da ! Tu eşti femeia acelora care vor să omoare pe oamenii liberi ! Cu ce drept mă ţineţi închis aci de mai bine de doi ani, cînd eu vreau să trăiesc aiurea, cu Cosma ?

Dînsa plecă fruntea în pămînt şi o sprijini în palmă. Arhontele strigă, cu vioiciune :

— Nu vreau să omor pe nimeni, dar Cosma şi banda lui sunt nişte hoţi !

— Tu numeşti „hoţi“, pe oamenii care nu vor să fie slugile tale ? Ori îţi închipui că pămîntul a fost făcut numai pentru gustul tău ?

El se întoarse către amanta lui :

— Ţi-am spus, drăguţă, că nu-i nimic de făcut cu încăpăţînatul ăsta !

Plecai. Şi aici se opriră încercările lor de a face din mine un slugoi.

Iarnă grea... Amorţire... Crăcile copacilor, chioşcurile se îndoiau sub povara chiciurei şi a zăpezii. Curtea era scufundată în tristeţe, dar tristeţea asta nu se datora numai cumplitei vremi. Credincioasele slugi ale arhontelui ne spuseră că viaţa acestuia devenise un iad, că Floricica îi făcea zile fripte şi că nu trecea zi fără certuri năprasnice. Ştirea asta lămuri lipsa oricărei petreceri şi amînarea la sfîntu-aşteaptă a nunţii pe care toată lumea o credea apropiată.

Într-o seară, mă aflam în coliba mea, pe care crivăţul o zgîlţîia cu furie şi priveam la focul din vatră, cu o pătimaşă sete de deznădejde. Judecam, pe atunci, ca un om matur şi ştiam să cumpănesc viaţa şi oamenii cu o limpezime pe care încercările trăite mai tîrziu nu putură s-o întreacă.

Astfel, cu ochii țintă în văpaia flăcărilor, mintea-mi cercetă cu răceală starea mea de fapt. Mă vedeam venit pe lume datorită unei plăceri trecătoare a lui Cosma, una dintr-o mie. Mă vedeam lîncezind printre dobitoace, datorită voinței lui de-a da piept cu potera, cînd mult mai cuminte ar fi fost dacă am fi ascultat pe Ilie, care ne sfătuia să dăm dracului contrabanda și să fugim prin bălți. Acuma, un alt gînd mă chinuia : bănuiala că Cosma nu suferea îndeajuns de robia mea, că își vedea de traiul lui slobod și voios, sinchisindu-se prea puțin de soarta altora, apropiindu-și tot ce-i poftea inima și rîzîndu-și de viața lui, ca și de-a acelora pe care îi strivea în juru-i. Și atunci prinsei pică pe Cosma, îl urîi ca pe un dușman.

Un dezgust amarnic mă sugrumă. Viața nu mai avu nici un rost. Închisoare ori codru liber, plăcere ori suferință mi se înfățișară ca niște lucruri deopotrivă de zadarnice.

Focul de crăngi se potolea cu încetul, ca și dorul meu de-a trăi. În clipa asta, ușa colibei se deschise. Floricica apăru.

Era înfășurată într-o lungă șubă de vulpe, cu gulerul ridicat deasupra unui șal care-i acoperea capul și din care chipul reieșea ca o icoană de Sfîntă Fecioară. Ochii, scufundați în orbite, și fața brăzdată de suferință, mă înduioșară. După ce se scutură de zăpadă, căzu sfîrșită pe marginea patului meu netrebnic... Mă grăbii s-o poftesc pe scăunaș, lîngă foc... Ea tăcu, ca și cum n-aș fi spus nimic și mă privi... O privii... Ne privirăm îndelung... Apoi, îi întorsei spatele și n-o mai luai în seamă ; o uitai. Ce e un frumos chip de Sfîntă Fecioară, într-o șubă de vulpe, cînd ai cincisprezece ani și lîncezești în robie ?

Într-un tîrziu, două mîini, mai catifelate decît cea mai plăpîndă catifea, îmi cuprinseră obrajii, pe la spate. Floricica se tîngui cu cuvinte insuflate de Dumnezeu și cu un glas care venea din cer :

— Fecioraș al codrului !... Fecioraș din dragoste ! Tu ești rodul închipuirii. Ești frumos ; ești priceput ; ești mîndru și vrei mai curînd moartea decît robia... Te veștejești într-o colibă ocolită de ziduri înalte, cînd tu ai drept la palatul fără stavilă, pe care tufele îl durează pe munți...

Ochii tăi se pironesc pe o ticăloasă văpaie de crăngi, cînd ar trebui să se oglindească în pojarurile codrilor... Şi de pe înălţimile unde plutesc vulturii, te-ai prăbuşit într-un grajd... Dar poate că e drept să fie aşa : copiii ispăşesc deseori păcatele părinţilor lor.

— Cine eşti tu, fermecătoareo, care crezi că copiii trebuie să ispăşească păcatele părinţilor lor ?

— Eu sunt aceea care a căutat *fericirea întreagă*, care a voit să viseze cu ochii deschişi în soare şi care şi-a ars ochii !

O răsuflare parfumată îmi atinse obrazul ; buze înfrigurate îmi sărutară fruntea şi Floricica dispăru aşa cum venise.

Focul adormi... Coliba se întunecă.

Blînd sfîrşit de martie... Nevoie de-a te întinde, de a căsca şi de-a asculta ciocîrlia. Dar nici fulg de ciocîrlie la curtea arhontelui Samurakis. De la cele mai mici gîngănii, care furnicau pe pămînt, de la robi, cai şi arnăuţi, care pîrţîiau de-a valma ori pe rînd, şi pînă la arhontele însuşi şi la Floricica lui, toată lumea asta simţea trebuinţa de a ieşi din crăpăturile ei şi de-a se mişca afară.

Arhontele nu se mişca prea mult ; în schimb slobozea neîncetate şi puternice rîgîieli de porc ghiftuit cu porumb, căci stătea lungit pe o sofa pusă în pridvor şi mistuia la aer de primăvară. Ochii lui, pe jumătate închişi, se pironiseră pe intrarea cea mare, păzită de uriaşii săi armaţi. Mai la o parte, Floricica broda batiste, iar eu, între dînsa şi arhonte, le vorbeam de munţi, de şesuri, de codri, de tot ce îmbie la viaţă, căci, tot rînind la băligar şi degerînd într-o colibă, înţelesesem că e mai bine să ţii tovărăşie unei ibovnice de arhonte şi să te culci într-un palat. Da, mă învoisem ; sfîrşeşti mai totdeauna prin a te învoi, cînd ţi se freacă prea mult spinarea cu o ţesală.

Dar nu făceam nici o slujbă şi nimănui. Făceam pe micul arhonte, în necazul arnăuţilor şi spre uluiala robilor.

Boierul îmi asculta pălăvrăgeala şi era îngăduitor.

— Ia spune-mi, Irimio, Cosma n-are frică de potera mea ?

— El își bate joc de potera ta.

— Dar tot o să-l prindem noi odată, și atunci grozavul Cosma va avea să aleagă între ștreang și slujba mea.

— Nu te va sluji ; ștreangul îi va părea mai dulce.

— Ce gogoman ! Și de ce i-ar fi așa de greu să slujească pe un domn ca mine ? L-aș privi ca pe un om liber, numai ca să am pe Cosma la curtea mea.

— Arhonte, oamenii liberi n-au domni, și domnii nu pot să aibă oameni liberi la curțile lor : e ca și cum ai voi să vîri un pepene într-o sticlă.

— Ei bine, dacă e așa, am să-l spînzur !

— Cînd l-ăi prinde...

Sub căldura soarelui, aburi se ridicară de pe pămîntul umed. În fața porții apărură doi oameni. Erau doi din acei călugări, călători de la Ierusalim ori de la Sîntu Munte, foarte numeroși în țară, care cerșesc pentru mînăstirile lor. Înalți și voinici, ca arnăuții, ei purtau plete și bărbi lungi și roșcate, aveau fețele arămii, sutanele în zdrențe, cizme pline de noroi și erau încărcați cu dăsage. Unul ținea la subsuoară cutia de tinichea, pecetluită și încuiată cu lacăt, în care se pun banii ; celălalt, cel mai voinic, purta condica în care se înscriu obolurile și numele celor cu inimă creștinească. Acesta din urmă strigă pe grecește, cu glas puternic, de îndată ce zări pe arhonte în pridvor, și graiul lui făcu pe Floricica să îngălbenească, iar eu recunoscui pe Cosma și pe Ilie :

— Fericit fie multrenumitul prin mărinimia lui arhonte Samurakis ! Fericită fie nobila lui soție, cea mai virtuoasă femeie de pe pămîntul românesec ! Ca niște smeriți slujitori ai Domnului, cum suntem, petrecîndu-ne toată viața în posturi și rugăciuni pentru slava lui Dumnezeu și odihna sufletelor, venim, cu frunți plecate, să cerem marelui arhonte îngăduința de-a ne lăsa să-i sărutăm poala halatului, știind că niciodată om n-a bătut la ușa lui fără să iasă încărcat de daruri !

Străjerii, obișnuiți cu asemenea musafiri, rămaseră nepăsători și priviră statura uriașă a vorbitorului. Arhontele se ridică, zîmbitor și măgulit :

— Fiţi bineveniţi, cucernici călugări! Şi apropiaţi-vă!...

Cu o prefăcătorie de care nu i-aş fi crezut în stare, Cosma şi Ilie se aruncară la picioarele arhontelui. Îi privii de aproape: erau de nerecunoscut. Făcîndu-mi cu ochiul şi mişcînd din mustaţă, Cosma adăugă:

— Cer cu umilinţă iertare iubitului domniilor-voastre fiu de a-l fi uitat să-l heretisesc; fericit fie şi dînsul şi să-i dea Domnul înţelepciunea tatălui, zile lungi şi moştenitori care să ducă în vecii vecilor numele de Samurakis!

— Vă mulţumesc, bravii mei, pentru bunele voastre urări. Fiţi, timp de trei zile, cinstiţii mei oaspeţi, găzduiţi şi slujiţi cu bunăvoinţă. Pentru care mînăstire strîngeţi bani?

— Pentru mînăstirea Sfîntu Gherasim de la Sfîntu Munte, răspunse Cosma, mîncînd din ochi pe Floricica, ce-şi întorcea privirea ca de la soare.

— Ciudat! făcu arhontele. N-am mai văzut călugări ca voi; n-ai zice că vă petreceţi zilele în posturi şi rugăciuni, ci mai curînd s-ar zice că înghiţiţi boi întregi şi beţi rîuri de vin!

— Sfîntul Duh, de care suntem purtători, e cea mai bună hrană a noastră, arhonte!

— Minune adevărată! Nu ştiam că Sfîntul Duh e aşa de hrănitor. La ce slujesc banii, atunci?

— O, arhonte! zbieră Cosma: cu banii noi durăm biserici Domnului şi le întreţinem, cumpărăm untdelemn pentru candele, lumînări, tămîie, precum şi vestminte în aur pentru mucenicii credinţei creştine... atîtea lucruri sfinte trebuincioase odihnei sufletului nostru!

— Ei bine, pentru odihna sufletului nostru vă dăruiesc patru galbeni împărăteşti.

Arhontele vîrî banii în gaura cutiei, pe care o ţinea Ilie; apoi luînd condica, îşi iscăli numele.

— Ia te uită! făcu el, citind iscăliturile celorlalţi donatori: aţi fost la cîrc-serdarul Mavromihalis, la arhontele Cuţarida... şi ei nu v-au dat decît cîte zece zloţi de argint? Ce zgîrcenie!

— Adevăr grăieşti, darnice arhonte! Fiecare îşi cumpără în cer locul ce-l crede de cuviinţă.

— Al lor n-are să fie prea cuviincios !

— Amin ! Singur strălucitul nume al domniilor-voastre va fi săpat cu litere de aur pe marmora din altarul mînăstirii, unde se află icoana sfîntului Gherasim, împodobită cu vestminte de aur curat, cîntărind treizeci de kilograme. Şi ca să vă dau o dovadă de recunoştinţa noastră, voi rosti un *Chiriacodromion* [1].

Retrăgîndu-se trei paşi, cu pieptul scos afară, barbă şi sutană-n vînt, jeratic în ochi, Cosma tună :

— O singură dată trăieşte omul pe pămînt ! Şi pămîntul e al nostru. Pentru noi l-a făcut Domnul ! Pentru noi, rodul arborelui şi umbra lui. Pentru noi, raza soarelui, zeama strugurelui şi carnea berbecului. Pentru noi crîngul cu pini şi mîndrele ciobăncuţe, cu sînii împietriţi de vînturi, cu ochii cutezători şi cu dorinţele nemăsurate. Pentru noi, tot ce se înfăţişează vederii şi din toate trebuie să gustăm : Domnul a voit-o, şi omul are nevoie. Dar nenorocire ăluia care şi-o însuşi mai mult decît poate să muşte cu cele două rînduri de dinţi ai săi ! Semenii săi vor fi lipsiţi de partea ce li se cuvine, şi Domnul se va mînia. Atunci El va trimite ciuma în palatele cu ziduri de cleştar ; va slobozi pe întemniţaţii din fortăreţe, care vor pîrjoli oraşele strălucitoare şi va face în miez de noapte să răsară banditii codrilor în odăile de culcare ale boierilor, păziţi de slugi armate pînă-n dinţi !...

— Opreşte ! strigă arhontele, ridicîndu-se ; nu-mi place cazania asta ! Şi întorcîndu-se către mine : Du-te, Irimio, şi condu pe călugării ăştia la cazarmă. Să rostească mai bine o blagoslovenie deasupra armelor mele, pentru ca să iasă totdeauna învingătoare în lupta cu banditii.

Coborîi scările, urmat de călugări, cu dăsagii în spinare. Arnăuţii se înşiruiră după noi. Şi de îndată ce ne aflarăm în cazarmă, slugărimea tăbărî pe ei, cu întrebările :

— Aveţi lucruri sfinte de la Muntele Athos ? Cruciuliţe ? Mătănii ? Lemn sfînt ?

— Avem de toate, zise Cosma, scotocind în dăsagi. Iată untdelemn care a ars în candelele sfîntului Gherasim şi care vindecă orice boală, numai cît ungi partea dureroasă. Iată mărgean găsit în maţele peştilor de mare ; el

---

[1] Cazanie de duminică (n.a.).

face iubeaţă pe orice femeie care-l poartă în sîn. Iată lemn sfînt, tăiat din crucea pe care a fost răstignit Mîntuitorul, e cel mai bun talisman împotriva gloanţelor. În sfîrşit, am buruieni de leac, cruci de sidef şi de fildeş.

Cu banii în mînă, arnăuţii dădură buzna la cumpărat. Şi Cosma le împărţi cu dărnicie fleacurile făcătoare de minuni.

Ospăţul din seara aceea, la cazarmă, fu de pomină. Bine primit de arhonte, Cosma ştiu să cîştige încrederea gărzii, cu vorba sa caldă, cu povestirile-i hazlii de la Sfîntu Munte şi chiar cu glume dezvelite, care nu prea erau bisericeşti. Pentru întîia oară vedeam pe arnăuţi uitîndu-şi menirea lor ticăloasă şi devenind mai omenoşi ; rîdeau cu toţii de se prăpădeau.

Bucatele veneau cu nemiluita. Vinul curgea gîrlă. Cînd fu în toiul veseliei, Cosma se încruntă deodată şi zise :

— Flăcăilor ! Înainte de-a merge mai departe, datoria mea e să vă amintesc că stăpînul m-a însărcinat să citesc o liturghie pentru izbînda armelor voastre împotriva banditilor. Pentru asta va trebui să le scoateţi pe toate afară şi să le îngrămădiţi sub ferestrele arhontelui ; îndată ce va apare luna pe cer, le voi rosti binecuvîntarea. Haideţi să ne descotorosim de corvoada asta. Pe urmă vă voi da să gustaţi din mastica mea de Hio.

Grecimea fu lovită de căpială :

— Mastică Hio ? Aveţi mastică ? O, Hio ! O, *patrida lui Homiros !* O, mastică fără pereche ! Ce chilipir pe gurile noastre !

În mai puţin timp decît ar trebui pentru ca să fumezi o ţigară, flinte, pistoale, iatagane fură puse claie peste grămadă sub ferestrele arhontelui. Atras de zgomot, stăpînul deschise şi întrebă :

— Ce e tărăboiul ăsta ?

— Pregătim de blagoslovenie, arhonte, răspunse Cosma.

— Să vă ia dracii cu blagoslovenie cu tot ! O să-mi smintiţi cremenele şi cocoşii armelor !...

— Nu-i nimic, arhonte ! O dată blagoslovite, flintele vor lua foc chiar dacă le-aţi încărca cu rumeguş de ferăstrău în loc de pulbere !

Năzbîtia asta făcu să rîdă toată lumea.

Şi iată ce se petrecu apoi. Reintraţi în cazarmă, Cosma scoase din dăsagă două ploşci de cîte trei oca fiecare.

— Băieţi ! Mastica asta e lacrimă de Hio, dar de-abia ne vine cîte o înghiţitură de om, căci Dumnezeu n-a voit să facă rîuri de mastică în insula Hio. Haideţi, aduceţi gamelele !

Şi în fiecare gamelă el drămuia porţia cuvenită. Apoi, Cosma şi Ilie, cu ploscile în mîini, arnăuţimea cu gamelele, strigară cu toţii :

— Pentru ortodoxie ! Pentru sănătatea arhontelui şi a gărzii lui ! Pentru izbînda armelor lor, *eviva !*[1]

— *Eviva !*

Băură.

— Acum ne ducem să dăm şi oamenilor de strajă, să guste din cea mai rămas în ploşci, zise Cosma.

Ieşirăm afară. Cosma mă apucă de mînă :

— Du-te şi adu două braţe de surcele, tot atîtea lemne şi o tinichea cu untdelemn — şi pune totul lîngă grămada de arme !

— Dar...

— N-avea nici o grijă ! S-a isprăvit. Nu mai avem de făcut decît partea uşoară.

Noapte de gheenă, noapte ucigătoare în plină revenire a firii... Şaptezeci de oameni, voinici să sfarme pietre în mîini, se prăvăleau în dreapta şi în stînga, ca nişte trunchiuri retezate. Pe cele două nesfîrşite paturi de scînduri, aşternute cu velinţi, care se întindeau de-a lungul pereţilor cazărmii, precum şi pe duşumea, trupuri omeneşti, menite să se bucure de viaţă, se zvîrcoleau cu gurile încleştate şi pline de clăbuci, cu ochii ieşiţi afară din orbite, în mijlocul rămăşiţelor respingătoare de bucate şi al vărsăturilor. Urletele lor ar fi deşteptat şi morţii. Plopii desfrunziţi şi umezi păreau că se cutremură de groază în tinda palatului, doi greci fioroşi, singurii care n-au voit să bea din mastica blestemată, zăceau în sîngele lor, înjunghiaţi.

Cosma deşertă tinicheaua cu untdelemn peste vreascuri şi găteje şi dădu foc. Flăcările cuprinseră grămada de arme

---

[1] Trăiască.

Geamurile de la odaia stăpînului luciră. Şi pătrunserăm la arhonte.

El era în pat, alături de Floricica, care avea faţa albă ca varul. Văzîndu-ne drepţi, ca nişte judecători, arhontele se crezu în prada unui vis urît, sări în sus, frecîndu-se la ochi, şi întrebă :

— Ce este ? Cum aţi intrat aici ? Şi de ce ?

— Încă o minune a Sfîntului Duh, arhonte ; am venit să-ţi sfîrşim cazania, răspunse Cosma scoţînd pistoalele.

— Tîlharii !...

— Ţi-am spus : *...şi El va face, în miez de noapte, să răsară banditii codrilor în odaia de culcare a boierilor, păziţi de slugi armate pînă-n dinţi...* ţi-aminteşti, arhonte ?

— Hei ! *Arvanitachia* [1] ! La arme !

— *...Şi atunci, boierii zadarnic vor striga în ajutor ! Atunci vor afla că tot ce vine prin puterea altora se duce odată cu puterea altora !*

— Cine eşti tu, călugăr blestemat ? Banditul s-a făcut popă ?

— Nu, arhonte ! Popa a fost totdeauna bandit.

: : . . . . :

Pe drumurile lăturalnice, care taie de-a curmezişul spre şoseaua naţională a Călăraşilor, şi în noaptea aceea neagră ca păcura, caii noştri înaintau cu greu unul după altul. În frunte, Cosma spunea Florichii, care călărea lîngă el :

— Sînii tăi se vor învîrtoşa, biciuiţi de toate vînturile pămîntului. Trupul tău se va scălda în puhoaie, se va zbici la soare şi florile cîmpiilor îl vor îmbiba cu mirodeniile lor... Şi vei fi iubită de Cosma...

Apoi, oprindu-se din mers, privi spre acareturile arhontelui Samurakis, învăluite de flăcări şi murmură cu cruzime :

— Un cuib de năpîrci mai puţin...

*

Timp de-o săptămînă întreagă coborîrăm spre miazăzi, ferindu-ne de drumurile mari. Copitele cailor se înnămo-

---

[1] Arvaniţilor !

leau în pămîntul desfundat al țarinelor. Ploi mărunte ne sileau uneori să stăm, cu ceasurile, pitulați sub cele două corturi ale noastre. Atunci deveneam ursuzi. Dar soarele revenea — vînturile călduțe ale lui april ne umflau ghebele — și iată-ne din nou voioși.

Prefăcut în cioban, Ilie se ducea prin sate să cumpere vin și pîine. Vînam iepuri. Noaptea, ascunși prin crînguri ori prin stufișul bălților, făceam de strajă pe rînd și vedeam de focurile care ardeau dinaintea corturilor.

În tot lungul călătoriei, Cosma nu-mi puse o singură întrebare asupra traiului meu la curtea arhontelui. El se ținea numai de Floricica lui. Fusei jignit de purtarea asta. Într-o seară, în timpul unui popas în bălți, întrebai pe Ilie :

— Făcutu-și-a cel puțin sînge rău, în ăști doi ani, gîndindu-se la soarta mea ?

— Nu prea.

— Atunci n-are inimă !

— Ba da... Dar mărinimia lui e ca a vinului : ea nu încălzește decît pe cei de față. Încălzește și îngheață : sunt cele două fețe ale lui Cosma.

Ilie părea sugrumat. De-abia îi auzeam glasul. Mai puțin stingherit decît al fratelui său, glasul lui Cosma se auzea din cortul lui :

— ...O, Floricico, tu ai să fii cea mai iubită !...

Ilie zîmbi cu amărăciune. Ochii săi luciră în întuneric, oglindindu-se în flăcările focului care ardea la picioarele noastre.

— Irimio ! făcu el, ca într-un geamăt, apucîndu-mi o mînă și vîrîndu-și barba în pieptul meu : Irimio !... Cosma e un diavol ! L-auzi tu ce spune femeii ? Ei bine, nenumărate sunt femeile cărora l-am auzit spunîndu-le aceleași vorbe. Și, sfinte Dumnezeule, să mor dacă vreodată a fost drept cu ele ! Da, cu toate a fost drăgăstos și gingaș, ca un turturel ; darnic ca ploaia care adapă țarina arsă de soare. Și cu toate a fost nemilostiv ca un cotoi ; iar în fața lacrimilor lor, nepăsător ca moartea.

Ascultă, Irimio, povestea pe care am să ți-o istorisesc. Vei înțelege mai bine.

Cam la un an după ciocnirea cu potera, cînd fuseşi prins, ne-am dus departe în Moldova, să răzbunăm pe locuitorii unui ţinut îngrozit de un gospodar hain. Aşa cum făcea de obicei, Cosma se despărţi de tovarăşii noştri, şi numai noi doi, prefăcuţi în marchidani ceaprazari, pătrunserăm într-o seară în conacul despotului. Garda lui se dusese să îngroaşe rîndurile unei potere trimise să dea goană unui haiduc viteaz, care semăna moartea printre gărzile Ţării Moldoveneşti. Răvaşul asupriţilor glăsuia : „Veţi găsi la curte vreo douăzeci de slugi fricoase, pe care vă vom ajuta să le legaţi fedeleş". Ceea ce şi găsirăm : cît de-a le lega, fu mai gata să se-ntîmple dimpotrivă, căci de cum lăsarăm jos samarele, o fată de cojan, cu inima în palmă şi cu ochii vrăjitori, veni să dea foc patimei lui Cosma şi să ne încurce iţele. Ducîndu-ne la o căpiţă de fîn unde aveam să ne petrecem noaptea, ea zise lui Cosma :

— *Marchidane* [1] *ceaprazar,*
Cu iataganu-n pazar [2]*...*

...să nu-mi omori stăpînul, că mi-a făcut mult bine !

Cosma strigă :

— Spune-mi, fetişcană venită pe lume odată cu cireşele coapte, cînd poiana ne îmbie la tolăneală şi cînd păsărelele se prăsesc, spune-mi ce bine ţi-a făcut păgînul şi-oi uita numărul nelegiuirilor lui şi menirea mea răzbunătoare din noaptea asta.

— Da, Cosmo, să uiţi tot, căci stăpînul meu m-a scăpat din ghearele unui hultan şi m-a îngăduit la curtea lui, fără să mă atingă cu un deget : „Vei trăi aici în voia ta, vei îndrăgi pe cine ţi-o plăcea", mi-a zis el. Hulturul e logofătul lui ; şi cum astă-seară e lună nouă, mîine în zori va veni pe drumul ce-l vezi în faţă, ca să aducă stăpînului său dijmă şi plecăciune. El călăreşte totdeauna singur. Du-te, ieşi-i în cale ; şi zburătura pe care o meniseşi stăpînului, trimete-i în rărunchii slugii ! Şi i-ai aurul... Şi cumpără cu el boi ţăranilor sărăciţi... Apoi, mă fac roaba ta.

În noaptea aceea, bînd tutun şi cătînd la stele, zisei lui Cosma :

---

[1] Jupîn.
[2] Bazar.

— Ai să faci, Cosmo, așa cum te povățuiește diavolița ?

— Am să fac, Ilie, așa cum mă povățuiește, căci mi-e dragă diavolița și o vreau.

— Și ai să urmezi deci nevrednicia...

— Am să urmez chiar și pe dracu...

— Și ai să-ți pui viața în joc, ca să lovești răul la picioare, în loc să-l lovești la cap ?... Cosmo, tu ești voinic, dar n-ai dreptate !...

— Ilie, tu ai totdeauna dreptate, dar dreptatea ta mă plictisește : scoală-te în picioare !

Mă sculai. Cosma îmi sări în cîrcă și mă învîrti în jurul căpiței, pînă ce pierdui răsuflarea și mă prăvălii. Atunci ne reluarăm locurile.

— Grăiește-ți acuma dreptatea ta, Ilie.

Zisei așa, în vreme ce Cosma, tot ascultîndu-mă, se izbea năprasnic cu pumnii în piept :

— Cosmo, nu poți fi viteaz numai pe jumătate... Tu treci drept un viteaz... Oamenii te sfințesc... Dar tu nu ești viteaz și nu sfințești nimic... Ori sfințești prea multe locuri deodată. Iată un ținut care va spune mîine, după plecarea noastră : „ Cosma a venit să omoare balaurul ținutului nostru și n-a omorît decît un șarpe. Să fie oare din pricină că șarpele a voit să mănînce un viermușor și că viermușorul plăcea lui Cosma !“ Așa va spune ținutul... Și va fi drept... Și tu vei fi nedrept... Și un viteaz nu trebuie să fie niciodată nedrept.

A doua zi, în zori, ne aflam ascunși în dosul unei dracili de pe marginea drumului pe unde avea să treacă șarpele. Viermușorul era cu noi. Cosma o alinta de zor și își clefetea balele poftei, căci, vai, viermușorul ăsta era rupt din soare, era scînteia de jăratic muieresc care dă foc pulberei bărbătești.

— Te visez, Cosmo, din pruncie !

— Și eu te caut, flacără, de cînd lumea !

— Dar ai să-l ucizi pe omul ce ți-l voi arăta acușica ?

— Am să-l ucid, da ; căci îmi ard urechile și-mi zvîcnesc tîmplele... și cîtă vreme vei face să-mi ardă urechile și să-mi zvîcnească tîmplele, voi ucide, vinovat și nevinovat, tot ce-i pofti !

— Ce viteaz ești, Cosmo !

— Viteaz, fetică, viteaz pînă la poalele tale !

Şi iată că un om trece călare, mergînd la pas. La oblînc, o traistă ; iar el, cu jiletcă şi cu capul gol, fluieră voios, voioşie de om mîndru şi ţeapăn. Deodată, tresare, se opreşte, întoarce capul în toate părţile şi duce mîna la pistoale ; auzise o sforăială a cailor noştri, ascunşi în crîngul vecin.

Dar neliniştea lui e de scurtă durată, căci fetica închide ochii şi îşi acoperă faţa cu şorţul, pe cînd Cosma ia pe călăreţ la ochi şi îl fulgeră de la doi paşi.

Omul se prăbuşeşte, calul o ia la goană... Pe drumul poleit de răsăritul soarelui, dobitocul aleargă înspăimîntat, tîrînd cu el trupul stăpînului său, al cărui picior e prins în scară, în vreme ce capul, sfărîmat, mătură ţărîna.

Cosma se înfăţişează diavoliţei :

— Eşti mulţumită, codano ? Ce mai vrei ? Vrei să-mi ucid fratele ? Vrei să-mi ucid calul, care mă aşteaptă nerăbdător ? Spune-mi ce vrei ?

— Te vreau pe tine, Cosmo...

— Mă vei avea, veşnicie. Mă vei avea, cîtă vreme urechile îmi vor arde şi tîmplele îmi vor zvîcni !

Un ţăran bătrîn ne aduce caii. Cosma îi dădu patru pungi cu galbeni :

— Asta-i tot, Cosmo ?

— Deocamdată tot, prietene !

— Crezi că ţi-ai făcut toată datoria ?

— N-am nici o datorie : mărinimoşii nu datoresc nimic şi nimănui.

Încălecarăm... Cosma călărea în frunte, purtînd pe grumajii calului veşnicia lui de-o zi. La vreo douăzeci de paşi în urmă, veneam şi eu, tăcut, gîndindu-mă la pustiul omenesc.

. . . .

Pe drumuri de pădure, pietroase şi neumblate, cînd ramurile scuturau mari picături de ploaie peste capetele noastre, precum şi de-a lungul nesfîrşitei cîmpii, cînd dobitoacele spintecau aerul, coboram neîncetat spre vărsătura Siretului.

Într-o seară tăbărîrăm la marginea unui codru, bunget fioros, pe care nu trebuia să-l înfruntăm noaptea. La poalele lui, hăt în urma noastră, neţărmutt şes ţelinos, în care

Dumnezeu sădise cele mai gingaşe floricele de dragul fluturaşilor săi recunoscători. Şi pe cînd ne odihneam trupurile ostenite, iată că luna plină se înalţă pe bolta cerească, umple codrul de taine, cîmpia de greieri şi sufletul lui Cosma de nelegiuire.

Da, în seara aceea Cosma fu nelegiuit cu mine, crud ca un duşman, căci îmi ceru să cînt din fluier pentru diavoliţa lui, cînd ştia bine că nu cîntam decît pentru Dumnezeul meu şi pentru libertatea noastră.

Ea zisese :

— Dacă un bucium ar răsuna în ceasul ăsta, cerurile s-ar deschide şi îngerii Domnului s-ar coborî să cînte slavă !

Cosma tresări şi îmi înfăţişă obrazu-i luminat de lună : era un obraz roşu şi buhăit, ca şi cum ar fi suflat multă vreme în foc. Înţelesei apriga-i rugă, dar lăsai ochii în jos şi tăcui, căci îmi fierbea sîngele.

— Cîntă, Ilie !

— Pentru cine să cînt ?

— Cîntă pentru veşnicie !

— E cam scurtă veşnicia ta, Cosmo...

— Scurtă, Ilie, dar iute ca fulgerul care pîrjoleşte pămîntul.

Scosei buciumul de la cingătoare ; îi umezii găurile ; cîntai... Şi de îndată ce întîiele sunete înfiorară întunericul nopţii, cerul se deschise, îngerii cîntară slavă, căci glasul diavoliţei izbucni ca un zăngănit de arămuri, mai duios decît glasul privighetorii. Părul mi se zbîrli sub căciulă ; degetele-mi alergară drăceşte de-a lungul buciumului ; iar biata mea minte crezu cu tot dinadinsul că iadul trebuie să fie mai dumnezeiesc decît raiul şi că un diavol ce cîntă e mai cucernic decît un înger ce se roagă.

Sunt crăiasa din poveste,
Sunt cu dat, nu cu luat,
Dumnezeu despot nu este,
Sufletu-mi nu-i cu păcat...

Astfel cîntă diavoliţa... Şi viersul ei înăbuşi freamătul codrului şi ţîrîitul greierilor. Atunci îmi uitai legea, trădai pe Domnul meu şi cîntai cu turbare. Cîntai pînă cînd şiroaiele de năduşeală sărată veniră să-mi ardă ochii. Apoi,

cînd încetai din cînt și-mi ștersei fața asudată, văzui că nu mai era nici urmă de Cosma, nici urmă de diavoliță și că mă aflam singur, învăluit în noapte și în tăcere, singur, cum suntem toți pe pămînt.

. . . .

Ne urmarăm calea pe neîndurată vreme ploioasă. Oameni și dobitoace eram înmuiați ca niște șobolani ieșiți din apă. Ca să-și ocrotească odorul, Cosma se lăsă în jiletcă și aruncă pe dînsa toate vestmintele sale. Noaptea o petreceam prin peșteri. Atunci Cosma era de o sîrguință fără margini. Alerga după uscături, aprindea focuri strașnice, fierbea ceaiuri de izmă cu miere sălbatică, usca straiele ude leoarcă și, gol pînă la brîu, se punea să frece armele și să le încarce cu fultuială proaspătă.

În sfîrșit, ajunserăm la țintă, vărsătura Siretului, locul blestemat unde, cu un an în urmă, a trebuit să ne răfuim cu potera din nelegiuirea podarului. Acum venise ceasul ca nemernicul să ne plătească pîra-i.

Socoteala lui fu regulată la iuțeală ; dar lucrurile se încurcară, datorită ițelor încîlcite ale soartei, și nenorocirea fu îndoită.

Pitulați cîteșitrei într-o groapă din preajma podului umblător, Cosma pîndea, cu arma gata, ivirea trădătorului, pe cînd caii pășteau într-un frunziș vecin. Femeia, a cărei stea pătimașă avea să apună în ziua aceea, întrebă :

— Ce facem aici, Cosmo ?

— Ai să vezi numaidecît ; am o datorie de plătit.

— Ai obiceiul să-ți plătești datoriile ?

— Uneori, da...

Podarul apăru, cu mîinile în buzunare, se cîrmi într-o parte, se cîrmi într-alta, apoi veni drept spre pușca lui Cosma, ca să se îndeplinească ce-i era scris în frunte. Dar în clipa însăși cînd Cosma îl luă la ochi, femeia îngălbeni, îi apucă brațul și strigă :

— Nu trage ! E frate-meu !

Vînăt de mînie, Cosma o răsturnă cu patul armei :

— Frate-tău ? O fi ! Dar, dușmanul meu !

Și trînti pe podar, care prinsese de veste prea tîrziu. Soră-sa îi alergă în ajutor cînd el nu mai avea nici o ne-

voie, se aruncă pe trupul lui și boci. La apropierea noastră se sculă, dreaptă, în fața lui Cosma :

— Mi-ai ucis frățiorul !

— Am ucis un spion ! Și ce credeai tu ? Că n-am să mai ucid decît logofeți ?

— El m-a scăpat din ghearele logofătului... Mi-a făcut cel mai mare bine !...

— Și mie, el mi-a făcut cel mai mare rău, m-a dat pe mîna poterei !

Nenorocita îngenunche lîngă fratele neînsuflețit și se rugă. Ne duserăm să ne luăm caii. Cînd furăm înapoi, Cosma depuse lîngă ea o pungă cu galbeni și zise veșniciei lui de-o săptămînă :

— După ce vei sfîrși de rugat, îngroapă-ți fratele ; apoi du-te și îngroapă-te tu însăți într-o chilie, și acolo continuă a ruga pe Dumnezeu, care-ți va face pe plac, fără trudă și fără pagubă, căci el are frați ca al tău și nu se teme de spioni.

Puțin în urmă, pe cînd ne depărtam în goana cailor, Cosma îmi zicea cu încredințare :

— Femeia e făcută să întoarcă soarta omului pe dos !...

*

Ilie tăcu. Fața lui, slab luminată de vîlvătaia în descreștere, mărturisea o uimire copilărească :

— Cugetă, Irimio, la toate întortocherile astea ale vieței... îmi zise el, drept încheiere.

Și înfășurîndu-se în ghebă, se trînti pe un maldăr de papură.

Rămăsei singur sub cortul pe care un vînt ușor îl făcea să plescăiască întocmai ca valurile. Nu-mi era somn. Mintea mi se ducea la toate cîte trăisem, pe cînd auzul se trudea să prindă vreo vorbă în cortul vecin, dar n-auzii decît foșnetul pustietății.

Tulburat, ieșii să fac cîțiva pași pe-afară și atunci mi se păru că timpul se oprise din mers.

Vrajă... Pace veșnică... împărăția stufului și a papurei, a murelor, a puzderiei de broaște pitite pe foi de nufăr ; a nagîțelor dormitînd cu un ochi deschis ; împărăția senină a țînțarilor, netulburată în clipa aceea de către om, gusta

din fericirea noptatică a dăinuirii. Auzii un peşte zbătîndu-se la suprafaţa apei. Un cocor clămpăni prelung din plisc, pe cînd un uliu sfîşia întunericul cu puternica-i batere din aripi. Şi sub dulcea adiere a unui vînt uşor, nenumăratele spice flocoase ale pipirigului semeţ se plecau într-o parte şi într-alta, mulţumind Domnului în tăcere.

Judecata îmi amorţi... Devenii una cu pustiul...

. . . .

O mînă grea, ca plumbul, mi se puse pe umăr şi făcu să mă cutremur : Cosma era dinainte-mi, grozavă namilă neagră. Bogata-i chică se odihnea în neorînduială pe grumaji. Mustăţile şi barba, încîlcite, obrazul păros, precum şi sprîncenele-i stufoase îi acopereau aproape toată faţa. Nu-i vedeam decît nasul cărnos şi doi ochi mari, care îmi părură buni şi mulţumitori. El îmi zise, cu un grai adînc şi mlădios :

— Bună vremea, Irimio, flăcăule, slobod ?... Veghezi, veghezi la fericirea lui Cosma, ceea ce e bine ; dar ceasul odihnei tale a sunat... Hai, du-te ! Cosma te înlocuieşte.

— Te înşeli, Cosmo ; nu veghez la fericirea ta, ci trăiesc cu balta.

El făcu un pas înapoi :

— Asta-i şi mai bine ; întîi *tu*, şi apoi *eu* ; e scris în lege !... dar ia spune-mi : nu cumva îmi porţi vo pică ?

— Da, îţi cam port.

Cosma căscă şi se întinse. Sub larga desfăşurare a braţelor sale, pămîntul păru să se micşoreze.

— Cînd ai ciudă pe o fiinţă dragă, cel mai bun lucru, ca să te descotoroseşti de mica duşmănie şi să treci repede la dragoste, e să-i tragi pe loc o bătaie, căci mînia care roade cu încetul e mai dăunătoare decît lovitura de pumn dată cu iubire. Iată un piept plin de atîta voioşie, că nici cu ciocanul nu l-ai sfărîma : izbeşte, Irimio !

Îi pălii una din toate puterile. Cosma nu crîcni.

— Loveşte tare !

Lovii, roşu de mînie.

— Şi mai !

Ridicai pumnul... Dar faţa asta bucuroasă, pieptul ăsta de urs... Şi mai ales braţele astea întinse ca nişte aripi, gata să-mi cuprindă trupul... Nu !

Mă zvîrlii la pieptul lui şi-mi ascunse obrazul în blana-i de peri, care mirosea a sudoare bărbătească. Cosma mă strînse cu drag şi-mi dezmierdă capul.

— Ce ai tu, Irimio ? Ce ţi-am făcut ?

— Eşti prea fericit, Cosmo, şi fericirea ta mă lasă prea singur.

El nu răspunse numaidecît. Simţii braţele alunecîndu-i de-a lungul corpului, pe cînd îi ascultam inima, bătînd ca nişte ciocane. Apoi, aşezîndu-se turceşte, mă pofti lîngă el, îşi aprinse luleaua şi-mi spuse cam următoarele :

— Fericirea lui Cosma, dragul meu, nu poate să lase pe ceilalţi decît singuri şi deşerţi. Ea e ca vijelia care ciopîrţeşte arborii îmbobociţi ; spulberă florile pline de gingăşie, împotmoleşte scurgerea lină a rîului voios de albia lui înfiorată de şoapte ; omoară dobitoacele... înghite totul... Tot ce e viu. Apoi se duce să-şi frîngă gîtul undeva, fie că se lasă prinsă de stînci fie că se scufundă într-un pîntec de pămînt plin cu apă şi cu ceruri nesfîrşite. Dar, în acelaşi timp, vitejia e mărinimoasă, căci după trecerea ei viaţa renaşte cu mai multă putere. Eu sînt ca ea. Poate, ceva mai nedrept, ceva mai nevrednic. Află că numai simţirile de rînd pot fi împărtăşite şi trăite laolaltă. De îndată ce omul e prea fericit, el rămîne singur ; şi tot singur rămîne cînd e prea nefericit. I-aşa : în groapa mică oricine poate să sară cu tine, dar nimeni nu te urmează în prăpastie. Fericirea întreagă e şi ea un fel de prăpastie ; nu visai tu oare, adineauri, cu atît avînt, încît ai uitat de primejdie şi te-ai lăsat prins de mine pe nesimţite ? Care dintre tovarăşii noştri de libertate te-ar fi urmat pînă acolo ? Cine m-a urmat pe mine în capcana arhontelui Samurakis, cînd, deunăzi, îmi veni poftă să te scap pe loc ? Ilie ! Ilie m-a urmat. Dar Ilie e îngerul meu păzitor, pe care nu-l ascult niciodată. El mă urmează totdeauna şi împotriva lui însuşi. Asta trebuie să fie din pricina că tatăl nostru, ţapul, şi-a pus în cap, cînd ne-a zămislit, să nu aibă în haremul lui decît ploduri de-ale nebuniei, de-ale tuturor nebuniilor şi astfel avu : pe mine, Cosma, sau nebunia amoroasă ; pe Ilie, sau nebunia cuminte ; pe sora noastră, o Chiră, sau nebunia gătelii şi, în sfîrşit, pe fratele nostru

mezinul, care fu nebun sadea şi se spînzură, neştiind poate ce să facă cu viaţa. Dealtfel, e cu putinţă să mă-nşel, căci bietului băiat îi plăcea aşa de nebuneşte cozonacul cu nuci, încît urla de poftă de cîte ori îl vedea ieşind din cuptor şi se poate să se fi spînzurat cu gura plină de cozonac. Trebuie să ştii să mori pentru nebunia ta. Dar să nu te amesteci niciodată în nebunia altuia.

Zicînd acestea, Cosma ţinti o căutătură de nebun asupra cortului său ; luna plină, de miez de noapte, se ridicase de trei suliţi şi înfăţişa taleru-i de jăratic posomorît Floricichii, care sta dreaptă în uşa cortului, cu braţele încrucişate la piept şi privea nemişcată. Pe umerii ei, înfăşuraţi într-un halat de mătase albă, păru-i despletit curgea ca nişte valuri de păcură.

Dinaintea acestei frumoase vedenii, Cosma îngenunche cu faţa la pămînt, cu mîinile înainte ca un musulman, în timp de rugăciune şi stătu aşa îndelung. Apoi se ridică cu împovărare şi întinse spre cer braţele-i goale şi muşchiuloase, care ar fi putut fi luate drept nişte pulpe. Atunci Floricica îmi păru mai puţin impunătoare, iar Ilie, care tocmai ieşea din cort, căscînd, un biet om într-o biată ghebă.

Îi priveam cîteşitrei şi cred că şi ceilalţi gîndeau ca mine, anume că Cosma ar fi putut să ne stîlcească numai trîntindu-se peste noi ; dar nu ne temeam de dînsul.

El se duse s-o ia pe Floricica de mijloc. Ea se lasă purtată ca un fulg. Pantofiorii ei de-abia atingeau covorul moale de păpuriş uscat, şi împreună făcură cîţiva paşi într-o singură măsură. Totuşi, văzînd pe şubreda castelană alături de sălbaticul contrabandist, ai fi zis : o zînă ademenită de un zmeu.

În clipa aceea, apăsîndu-şi pieptul cu palmele şi întorcîndu-se cu faţa spre lună, Cosma îşi strigă culmea fericirii lui ; grăi cu un glas de clopot care făcu pe cai să ciulească urechile :

— De ce inima asta vrea să-şi rupă băierile ? De ce coşul îi pare strîmt ? De ce sîngele o înăbuşă ?

Luînd mîna dragei lui îşi mărturisi teama :

— Floricico ! Tu ești prăpastia care înghite dorința omului ! Știi tu cel puțin ce e statornicia ? Vom porni numaidecît pe lumină de lună și mîine în zori ne vom afla în lagărul nostru. Treizeci de voinici ne așteaptă acolo, nerăbdători ! Toți sînt oameni scoși de sub scutul legilor și care nu se tem de moarte. Drept orice lege, ei nu cunosc decît una : să-și îndeplinească dorințele, cel mai înalt scop al vieții ! Orice lege care se împotrivește acestui scop ei o înfruntă cu prețul vieții însăși. Iată de ce eu îi numesc viteji. Ei par și mai viteji în ochii femeii, cu privirile lor de tauri întărîtați, ce farmecă, cu mustățile lor răsucite, care împung de departe, cu bărbile lor unduioase, care dezmiardă puful, cu ițarii întinși pe coapsă și acea blestemată pungă cu sămînță nepotolită.

Și Cosma ceru ce nu se poate :

Floricică, floare mică,
Tot voinicul te ridică...

...dar tu să nu te lași ridicată !... Nu sunt stăpînul acelor oameni, sunt Dumnezeul lor ; dar dinaintea femeii, nici un Dumnezeu nu poate să stea în picioare ! Și eu vreau să rămîn Cosma, vreau să mor Cosma. Jură-mi, Floricico, jură-mi credință !

Floricica izbucni într-un rîs de aprigă biruință, asemănător zornăitului de clopoței cînd trec sănii iarna ; acestui rîset, luna îi răspunse gătindu-și chipul cu un văl de argint care înveseli cuprinsul bălților.

— Cosma, Cosma, cu braț tare,
Ce lupți pe nouă hotare...

...tu ceri tunetului să bubuie într-o căldare ? Tu ceri stejarului să crească sub pat ? Tu ceri țarinei să se împotrivească plugului care o spintecă ? Să respingă sămînța care o face să rodească ? Ha !... Ha !... Ha !...

Întinzînd brațele cu mîneci largi, întocmai ca o lebădă ce-și ia zborul, Floricica alergă spre cort și dispăru înăuntru, pe cînd Cosma, palid, cu mersul greoi, se duse drept la Ilie și-l întrebă, cu voce domoală :

— Ce zici, tu, Ilie, de răspunsul ce-mi dădu femeia asta ?

Ilie lungi gîtul și fața :

— Eu zic că femeia are dreptate ; că răspunsul ei e drept și meritat.

— Să te ia dracu, cu dreptatea ta cu tot ! Nu asta vreau să știu !

— Atunci, ce ? făcu Ilie, liniștit.

Cosma se plecă spre urechea lui, de-abia stăpînindu-și mînia :

— Nu crezi tu, Ilie, că femeia asta e ciobăncuța din pădurea de pini, de acum șaptesprezece ani ?

— Se prea poate, Cosmo... Se poate să fie ea... Dar nu sunt încredințat... Și apoi, ce folosești s-o știi ? Dacă ea e ciobăncuța din pădurea de pini, adu-ți aminte de mîndria ta din noaptea aceea. Și dacă tu o găsești mai bună astăzi, la o depărtare de șaptesprezece ani, decît atunci, asta înseamnă că femeia e la fel cu calul : cu cît gonește mai mult, cu atît devine mai bună.

Cosma căzu pe gînduri, cu luleaua uitată în colțul gurii.

Și cînd luna fu deasupra capetelor noastre, părăsisem acest din urmă popas, tăindu-ne drum prin desișul de stuf și papură, cu foile lipicioase care ne umpleau de bale.

Nimeni nu vorbea.

Nimeni nu vorbea, dumnezeii crivățului !... Și mare nevoie ar fi fost ! Ce ? Să vorbim ? Nu ! Ci să urlăm, să batem, să snopim, să sfărîmăm ! Ne-ar fi trebuit în ceasurile acelea un cutremur de pămînt care să deschidă crăpături grozave ; ori o grindină, ca oul de bibilică, să ne umple capetele de cucuie ; ori o bătaie nepotrivită cu potera, care să ne pună pe fugă, plini de răni ; ori niște trăsnete ; ori o ciumă sau orice altă năpastă, care să împiedice tăcerea asta, în a cărei vreme capul lui Cosma se pusese să-și zămislească pierzarea.

Eu nu bănuiam nimic, bineînțeles. Ilie poate că știa ceva ; de asemenea și Floricica. Dar o știurăm cu toții, de-a binelea, îndată ce întunericul se duse și zorile aruncară lințoliul lor alb pe fețele noastre și peste pămînt.

Străbăteam atunci un cîmp pustiu și înaintam într-un singur rînd, la pasul cailor, urmînd un drum întortocheat. Floricica, ghemuită în brațele lui Cosma, care o purta pe

grumajii calului său, dormita, zgribulită de răcoarea dimineţii şi legănată de cal ; iar Cosma, cu privirea rătăcită, cu faţa unsuroasă şi părînd să nu mai ştie nimic de lume, îşi iscodea comoara cu un ochi încruntat. Ochiul acesta de fiară sîngeroasă se oprea, cînd pe obrazul ei liniştit de fecioară, împodobit, cu un frumos năsuc de cumetriţă îndrăcită, cînd pe pîntecele-i drăguţ, înfăşurat în haina de mătase şi unduiat de mişcările legănării.

Şi iată că, fără veste, Cosma opreşte calul şi dă drumul preţioasei sarcini ; Floricica se lasă îndoită ca un sul pe genunchii iubitului. Ochii-i surîd. Părul se revarsă spre pămînt. Umeri, sîni şi coapse alcătuiesc o satanică vrajă.

Cosma priveşte toată această bogăţie şi strigă :

— Cum ? Asta e o ţarină care s-a lăsat arată de toate plugurile ? Rodnicită de toate seminţele ? Şi eu, Cosma, care o vream întreagă numai pentru mine singur, eu trebuie să aud toate astea fără să mă duc, pe loc, să tai mîinile care mi-au pîngărit bunul ?

Floricica înnodă mîinile sub cap şi zise, cu un dispreţ iertător :

— Da, Cosmo,... Tu trebuie să auzi toate astea şi încă ceva, anume : că pe ţarina înţelenită nimeni nu dă o para, nici chiar tu.

Şi dintr-o zvîrcolire a trupului ei de şerpoaică, sări la pămînt. O urmarăm eu şi Ilie.

Cosma nu se mişcă, dar sîngele i se urca la cap ; răspunsul Floricichii nimerise bine. Aşa ceva nu putea fi îndurat de el fără o strivire a mîniei ; şi cum umerii femeii erau prea slabi ca să-l poată duce în cîrcă, el se întoarse împotriva lui însuşi. Înainte ca noi să ne fi putut da seama despre ce era vorba, el alunecă de pe cal, se întinse cu faţa în sus sub pîntecele dobitocului şi, luîndu-i o copită de dinainte, o aşeză pe pieptul său ; în aceeaşi clipă dădu o lovitură de picior în burta animalului, care, neobişnuit cu asemenea încercări, necheză şi sări peste trupul stăpînului său.

Îngroziţi, alergarăm cîteşitrei în ajutor. Cosma avea un obraz de ceară şi vărsa sînge pe gură şi pe nas. Dar căutătura îi era bună, potolită. La ţipetele Floricichii, el voi să

răspundă ceva ; un val de sînge îl înăbuși ; închise încet pleoapele și leșină.

Îl crezurăm mort și-l duserăm în cîmp, unde văzurăm că răsufla. Floricica îi spălă fața însîngerată și-l readuse la viață, apoi îi așeză capul pe genunchii ei, îi înlătură părul lipit pe obraz, îl sărută cu gingășie și-i zise :

— Dragul meu... drag prieten... Fii bun ! Nu fii nedrept ! Și nu cere vieții ceea ce nu poate să ne dea.

Cosma mormăi cu glas hîrîit :

— Îmi bat joc de ce e drept... și de ce e nedrept... și de ce viața dă... și de ce nu dă. Pieptul meu e toată viața. Ce vrea el, o vreau cu prețul vieții ! Și acum vreau să tai mîinile care mi-au murdărit bunul... Și le voi tăia !

La aceste din urmă cuvinte, fața lui palidă se coloră din nou. Ea se înflăcără, ca arma frecată, sub țîșnitura de raze roșiatice pe care soarele, răsărind în zare, i-o trimise din plin pe obraz. Cosma deschise larg ochii asupra sfertului de disc învăpăiat care se înălța cu repeziciune drept dinaintea lui, în nesfîrșitul depărtării. Atunci, cu o sforțare de om greu rănit, el își avîntă pieptul înainte și zvîrli astrului un mare scuipat de sînge, rostind cu turbare aceste cuvinte :

— Na !... Pentru ăla care te-a făcut pe tine... și pe mine... și pămîntul... și...

Se opri cu gura închisă, ca și cum ar fi tras cu urechea la ceva, dar sîngele îl năvăli deodată și-i umplu pieptul. El recăzu pe genunchii femeii, ținînd ochii mereu deschiși, niște ochi care își răcneau toată ura lor împotriva vieții. Nimeni nu îndrăzni să-i vină în ajutor.

Ilie mă luă de mînă și mă duse cu el pe cîmpia țelinoasă.

*

— Mă-ndepărtezi ca să nu-l văd murind ? întrebai pe Ilie, ceva mai încolo.

El urmărea cu ochii un stol de corbi.

— Nu cred că are să moară de răul ce și-a făcut acum ; Cosma e un om cu șapte suflete. Dar cred că are să moară : mîine, peste o săptămînă, ori peste o lună, căci are o doagă de prisos în hîrca lui, și sminteala asta are să-l prăpă-

dească... E o boală care nu iartă. Am să-ți spun ce e. În inima fiecărui om doarme un vierme care începe să roadă năprasnic, de îndată ce se trezește. La omul moale, viermele ăsta nu se deșteaptă niciodată sau rareori, și atunci e drept ca să caște și să adoarmă din nou; ăsta e omul care se împiedică de zece ori pe zi de același pietroi, se supără, înjură, dar nu urnește piatra din loc; sau, cînd îi scîrțîie ușa, se mulțumește să spună: „blestemată ușă!" dar n-o unge ca să nu mai scîrțîie. E omul pe care Dumnezeu l-a făcut, nu știu de ce, la sfîrșitul săptămînii, cînd avea creierul obosit de-atîtea minunății înfăptuite pînă atunci. Dar Demonul, care nu făcuse decît să trîndăvească și să sîcîie pe Creator toată săptămîna, se folosi de ziua de duminecă și adăugă tigvei omenești o doagă a lui, doaga satanică, aceea care face pe om să turbeze de îndată ce un lucru nu-i e pe plac. Bineînțeles, în timpul nopții care trecuse, omul de rînd avusese tot răgazul să populeze tot pămîntul cu proști, și iată de ce se văd așa de puțini oameni care își fac sînge rău. Totuși, oamenii cu doaga de prisos se iviră destul de numeroși pentru ca să răvășească pămîntul și să tulbure pacea divină atît de aprig, încît sfîntu Petru veni într-o zi să se plîngă Creatorului: „Doamne, zise el, ciobanul meu nu e ca al tău: liniștit, cuminte, supus, băiat bun; dacă o oaie se rătăcește, el pleacă cu toți cîinii în căutarea ei, lăsînd turma pradă lupilor; dacă brînza e cam rîncedă, el mi-o aruncă în nas; și pentru un purice care îl pișcă noaptea, vîntură toată casa și mă împiedică să dorm. Doamne, tare-s necăjit!" Creatorul își luă toiagul și plecă îndată cu sfetnicul său. La sosirea lor în pășune, ciobanul prea sfîntului dormea cu gura căscată. Se trezi și făcu o plecăciune. Domnul îi dădu binecuvîntarea sa. Ciobanul lui sfîntu Petru sta pe o movilă și cînta așa de duios din caval, că Dumnezeu însuși trebui să-l asculte, apoi îl bătu pe umăr: „Ia spune-mi, prietene, de ce părăsești turma și alergi după o oaie care se rătăcește?" „Fiindcă se rătăcesc tot dintre acelea care îmi sunt dragi mie!" răspunse ciobanul, fără să facă vreo închinăciune, fapt care displăcu Domnului. „Ascultă, băiete, tu ești pus aici ca să slujești. A îndrăgi ori a dușmăni, astea nu-s treburi de slujitor!" Celuilalt îi sări țandăra: „Și cum adică? Nu-s eu om, înainte de toate?" Văzîndu-l obraznic, Domnul îl

copleşi cu un somn adînc, îi cercetă capul şi strigă : „Bănuiam că Demonul şi-a vîrît coada şi aici ; tigva asta are o doagă de prisos !“ Şi i-o scoase. Ciobanul se trezi liniştit, cuminte, supus, băiat bun. Ceru iertare musafirilor că l-au găsit dormind, se închină pînă la pămînt, nu se mai gîndi la fluier şi nu mai avu dragoste, nici duşmănie decît tocmai cît îi trebuie unui slujitor. Doaga de prisos a lui Cosma e toată viaţa lui. Dumnezeu să fiu, şi încă nu i-aş scoate-o. Dar el va muri... Viermele lui, trezit de femeia asta, va sfîrşi prin a-l ucide. Şi dacă n-ar fi decît să tăiem cele două mîini boiereşti care i-au pîngărit bunul, pentru ca să-l scăpăm de la pierzare, bucuros l-aş ajuta.

Ilie păstră pentru sine urmarea gîndirii.

Nu ştiam ce să mai cred... Ştiam numai că Cosma era scrîntit rău şi că avea să moară. Fusei tare mîhnit.

*

Ne aflam prin pămînturile care se întind între Cernavodă şi Călăraşi, la o mică leghe depărtare de bungetul unde se aflau tăbărîţi vitejii noştri tovarăşi. Ei aşteptau cu nerăbadre pe căpeteniile lor, plecate să mă scape de la robie. Ei nu ştiau dacă suntem vii sau morţi ; şi fără neaşteptata mînie a lui Cosma, care ne pironi pe cîmpia asta deschisă, ar fi trebuit să ne aflăm demult în lagărul prietenilor.

Acum ce aveam să devenim ? Ţinutul era primejdios. Nu departe de noi trecea un drum mare, bătut de tot felul de lume, căci podul umblător de la Cernavodă era în apropiere.

Neliniştea mă sugrumă... Privii la Ilie : el cugeta. Fruntea lui, de obicei senină, era întunecată. Paşii săi, cu voinţă măsuraţi, păreau să cugete ei înşişi. Totul cugeta. Gheba-i lungă pînă la glezne îi dădea înfăţişarea aspră a unui călugăr cucernic. Şi în văzduhul mut, nici o pasăre... Ţeliniş tăcut ca nişte morminte... Doar cîţiva scaieţi, care îşi legănau trist capetele, şi ici-colo cîte o movilă nisipoasă, care veghea de cînd lumea peste cîmpie, mai îmblînzeau uscăciunea acestui pustiu.

Ilie îndreptă sumbru-i umblet către una din aceste movile, pe care ne urcarăm. Acolo, cu ochii ţintă spre

Cosma și Floricica, ce de-abia se zăreau, stînd unde îi lăsasem, el scoase flinta de sub ghebă și zise :

— Vom vedea noi acuși cît e de bolnav Cosma.

Și pe loc slobozi arma. Numaidecît Cosma fu în picioare, cu fața spre noi, cu amîndouă mîinile ridicate către cer, ceea ce însemna : „*E vo primejdie ?*"

Ilie luă flinta de țeavă și o învîrti de cîteva ori pe deasupra capului, semn că „*Nici o teamă !*"

Apoi, descrețind fruntea :

— Ha ! Bun lucru, dacă picioarele-i țin trupul !

Coborîrăm. El îmi arăta pe jos vechi băligar de oaie.

— Trebuie să se afle undeva pe aci turme.

Într-adevăr, pe lunca Dunării, nu departe de muchea pe care ne găseam, o întinsă pajiște, semănată cu tufișuri de sălcioară, hrănea nenumărate oi. La apropierea noastră, dulăi furioși alergară să ne sfîșie. Cu un singur strigăt, ciobanul îi aduse, supuși, la picioarele sale. Omul era de statura unui pitic. Oacheș, păros, cu căciula pe sprincene, cu sarica pînă-n pămînt, el ne aștepta în picioare, cu bărbia sprijinită pe pumnii reuniți deasupra bîtei. Nu știam dacă era armat ori nu, dar tăria acelui chip brăzdat de cunoștința vieții, liniștea trupului și mai ales acel ochi mic și negru care ne sfredelea de departe impuneau oricărui om care se sfiește de nemernicie.

Cînd furăm la zece pași de dînsul, Ilie se opri :

— Bună vremea, ciobane ; din parte-ne, oameni binevoitori.

— Fiți bineveniți, drumeților, și să vă fie gîndul ca vorba.

— Gîndul nostru, mai întîi, e ăsta : ești stăpînul ori sluga turmei tale ?

— Sînt stăpîn pe vrerea mea. Turma mă face să trăiesc slobod.

— Dacă-i așa, spune cîți sfanți vrei pe un miel, bun să potolească foamea la patru oameni sănătoși ?

— Sfanții, dragii mei, nu fac omenia. Alegeți. Fiindcă e vorba numai de potolit foamea, luați pe cel care e cu blana mai urîtă. Și mîncați-l sănătoși, mulțumindu-mi în gînd.

Soarele făcuse mai mult de un sfert din drumul lui pe bolta cerului cînd, cu mielul sub braţul lui Ilie, ne întoarserăm unde se aflau Cosma şi Floricica. Ei întinseră un cort şi stăteau lungiţi la umbră, tăcuţi. Caii, descărcaţi de buclucurile noastre, păşteau prinprejur. O mulţime de muşte verzi se ospătau din sîngele răspîndit de Cosma. Ilie aruncă ţărînă deasupra, apoi, fără să spună un cuvînt, se duse departe într-un mărăciniş şi reveni mai tîrziu cu mielul fript, plin de cărbuni şi cenuşă.

Nu mai aveam pîine. Vin, de-abia o jumătate de ploscă. Ilie întinse o pînză pe iarbă şi sfîrtecă mielul. Floricica luă loc turceşte, vădit flămîndă. Cosma se apropie şi el, dar fără chef, nici poftă, cu gîndul aiurea : nu se afla printre noi. Ilie îl aduse.

Descoperindu-se, cu faţa-i lungă şi plină de apostolicească credinţă, el zise :

— Să ne supunem, prieteni, legilor ce nu-s făcute de mîna omului...

Cosma se răsti :

— Nu mă supun !

...şi să le primim ca fiind neclintite...

— Nu primesc nimic !

Ilie rămase nedumerit. Plin de îndurare, el nu voi să-l întărîte mai mult şi începu să mănînce. Dar noi sfîrşisem cu masa, cînd Cosma nu dusese trei dumicaţi la gură şi nu gustase de trei ori din vin. El fu cel dintîi a se îngrijora de acest fapt :

— Frate Ilie, am intrat în anul morţii... De cînd mă ştiu pe lume, niciodată mînia nu mi-a tăiat pofta de mîncare... Frate Ilie, ce zici tu de asta ?

Ilie îl privi drept în ochi :

— Bade Cosmo, eu zic c-ai să mori...

La rîndul lui, Cosma rămase uluit, dar se însufleţi deodată :

— Nu-i aşa Ilie, c-am să mor ? Şi Floricica o să mă omoare !...

— Nu vorbi aşa, Cosmo ! Tu-mi eşti drag... Mi-ai fost întotdeauna drag...

Cosma îngînă :

— Ţi-am fost totdeauna drag... Şi-mi vii vinovată !...

— Ce-ai făcut, Cosmo, cu acelea care ți-au venit nevinovate ?

— Le-am uitat de-a doua zi, dar asta nu-i treaba mea, asta-i treaba Domnului : n-are decît să lămurească el nedreptățile omului, de vreme ce l-a dăruit cu o traistă care crapă de pofte și cu dorința de a se adăpa mereu la fîntîni cu apă neîncepută.

Ilie zgîi ochii și încuviință :

— Adevăr grăiești, Cosmo... Dacă Dumnezeu ar fi drept, el s-ar găsi încurcat de treaba asta. Te îngădui cu nebunia ta cu tot ! Și dacă o răzbunare, chiar una nedemnă de noi, îți ajunge ca să te scăpăm de la moarte, sînt gata să te ajut. Spune, pe cine dușmănești ?

— Pe Dumnezeu !... Pămîntul tot !...

— Nu ne putem bate cu Dumnezeu și cu tot pămîntul ; iar dacă răul îți vine de la Floricica, ea n-are nici o vină.

— Eu n-am făcut nici un rău lui Cosma, se plînse femeia. Altora da, le-am făcut, ca arhontelui Samurakis, ars de viu de noi !...

— Așa i-a trebuit ! scrîșni Cosma.

— ...sau ca pașei din Silistra...

— Pașei din Silistra ? !... Ai fost pîngărită de cîinele ăla ? Și eu stau aici să mănînc miel, în loc să mă duc pe loc să-i mănînc urechile ? !

Cu aceste cuvinte, Cosma sări în picioare, și atunci se petrecu ceva ce fu în ochii mei ca o scăpărare de lumină.

Eram toți în picioare. Cosma, galben, îmi puse o mînă pe umăr și-mi zise :

— Irimio, mi-e rău !... sunt jignit... sufăr de durerea omului care și-a pierdut avutul la joc și ajunge pe drumuri. Ești tu mărinimos ? Vrei tu, ca Ilie, să-mi ajuți la o faptă josnică ? Ea e josnică, dragul meu, dar poate c-o să-mi aducă ușurare ; vreau să vărs plumb topit pe gîtul pașei din Silistra ! Ajută-mi ! ești fiul meu ; îmi datorești viața și libertatea.

Atunci Floricica sări între noi ca o tigroaică și ne despărți :

— Minciuni !... strigă ea cu aprindere. Minciuni !... Nu ţie, ci mie îmi datoreşte viaţa şi libertatea. El e rodul închipuirii şi trebuie să-şi jertfească viaţa unui vis : sunt mama lui !

Ca şi cînd am fi fost respinşi de aceeaşi mînă, noi sărirăm cîteşitrei un pas înapoi, pe cînd ea se ţinea dreaptă ca o judecătoare...

Trecîndu-şi mîna pe obraz, Cosma o întrebă cu avînt :

— Cine eşti tu, femeie ciudată ? Nu cumva eşti ciobăncuţa din pădurea de pini ?... Sau eşti poate aceea care s-a ivit cu pruncul în braţe, l-a depus pe marginea drumului şi-a fugit ?

Floricica îşi încrucişă braţele la piept şi răspunse cu o voce înecată de lacrimi, care îmi sfîşie inima şi-mi aminti de ivirea ei, în puterea nopţii, în trista mea colibă, la arhonte :

— Sunt aceea care a dorit *toată fericirea,* care a voit să viseze cu ochii deschişi în soare şi care şi-a ars ochii ! Tu, Cosmo, fuseşi soarele meu de-o clipă, într-o noapte de vis, tu m-ai învăţat să văd limpede în viaţă.

De atunci, mi-am urcat calvarul, am aflat multe, şi-ţi viu mai curată ca oricînd : nu mai vreau *toată fericirea* pentru mine singură. Dar tu, Cosmo, tu ai mers pe alt drum, tu nu cunoşti mila. Nedreptatea te răzvrăteşte numai cînd te loveşte pe tine, şi ca să-ţi îndeplineşti una din poftele tale, ai prăpădi pămîntul... Cu toate astea, am să-ţi dovedesc cît îmi eşti de scump : tu speri că o josnică răzbunare îţi va uşura inima de pizma care o roade şi vrei să pui o ruşinoasă pată de sînge pe mîinile tale, menite să rupă lanţuri, ba vrei chiar să faci din Irimia un răzbunător mîrşav, cînd tînăra lui inimă nu trebuie să cunoască decît zbuciumul dreptei răzvrătiri. Ei bine, sunt gata să vă călăuzesc, eu însămi, la paşa din Silistra, dar mai-nainte îţi cer ascultare : jură-mi supunere !

— Supunere ? !, strigă Cosma şi plecînd capul : da, Floricico, te voi asculta, eu care n-am ascultat pînă azi decît voinţa mea, dar asta dovedeşte şi mai bine că am intrat în anul morţii. Cosma nu mai e Cosma, o dată ce se supune !

*

Femeia trebuie să ascundă în fustele ei ceva din taina care a purtat de grijă în facerea lumii.

Ideia asta îmi trecu prin cap privind pe Floricica cum călărea alături de Cosma, pe cînd eu cu Ilie îi urmam. Ea călărea bărbătește. Larga-i fustă n-o stingherea deloc pe o șa de om, dar pulpele picioarelor în ciorapi de borangic se vedeau pînă la genunchi, niște pulpe care ar fi putut să scoată din minți și pe un pustnic, scîrbit de viață.

Boiul ei, drept și în voie, în polca-i fără mîneci, se legăna gingaș la pasul calului, pe cînd capul se sucea neîncetat, ca într-un șurub, cercetînd zarea cu ochii.

Și-atunci, știind că-i făgăduisem ascultare, m-am întrebat unde sălășluia voința aceea care se impunea nouă : în căpșorul acela șubred, ori în fustele acelea tainice care acopereau tot dosul armăsarului ?

Lîngă dînsa, Cosma lipsit de căpetenie îmi părea o huidumă. Ilie... El nu pierduse nimic și nu cîștigase nimic. Dar era ciudat lucru să vezi pe femeia asta care avusese deodată voința lui Cosma și judecata lui Ilie !

Și ea zicea că mi-e mamă, iar Cosma tată !... Și amîndoi aveau să se ducă acum să descopere o daraveră pe care n-o prea înțelegeam : să ceară socoteală pașei din Silistra de-a fi iubit pe Floricica înaintea lui Cosma, ori după Cosma, habar n-aveam ! Unde era vina acestui pașă ? Și unde dreptul lui Cosma ? Și de ce lăsam baltă pe tovarășii noștri, care ne așteptau cu înfrigurare ?

Ce de lucruri întunecate !

Totuși, eram mai liniștit de cînd îl știam pe Cosma supus, căci începuse să mă inspăimînte. Ilie părea și el mulțumit. Întreprinderea noastră n-avea să fie, prin urmare, prea năprasnică, și făceam haz, gîndindu-mă că am să dau ochii cu un pașă adevărat, după ce o sfeclisem cu un arhonte.

Ca să ne ducem la Silistra, trebuia să trecem Dunărea pe un pod umblător. Floricica o cîrmi de-a dreptul spre șoseaua națională. În loc s-o ia prin răzoare, și cum Cosma îi

atrăgeą luarea-aminte că drumul mare ne-ar putea fi primejdios, comandirul nostru cu fustă răspunse cu o șagă :

— Da, cuminte ar fi să apucăm pe căi ferite ; dar, pe muchea asta dezvelită, ai putea să vezi de la o leghe un poponete răsucindu-și mustața și-ar fi să dăm patrulelor de înțeles că suntem cu musca pe căciulă. Mai bine deci s-o luăm pe calea oamenilor ce se cred fără pată și să ne bizuim pe „dramul de noroc“ care uneori face minuni. Cunoașteți povestea ?

— N-o cunoaștem.

— Se vede bine, zise ea, că n-ați umblat la școală. Să v-o spun : Doi oameni mergeau o dată printre niște semănături. Unul avea un car de minte : celălalt, un dram de noroc. Apucîndu-i noaptea între două sate, ei hotărîră să se culce unde se aflau. Fără să stea prea mult pe gînduri, cel cu dramul de noroc își aruncă gheba pe cap și se trînti în mijlocul drumului. Cel cu minte multă își zise : „se poate să treacă o căruță și să mă calce“. Și se întinse pă iarbă, lîngă drum. Tîrziu, în noapte, trecu un faiton. Ajunși în fața mogîldeței negre din mijlocul drumului, caii se speriară, săriră în lături și călcară pe cel care dormea lîngă drum : „Decît un car de minte, mai bine un dram de noroc“, zice vorba românească. Pe norocul ăsta trebuie să ne bizuim și noi, ca să ajungem la pod. Și dacă el nu vrea să ne ajute, atunci, ca totdeauna, ne rămîn plumbii flintelor noastre și picioarele telegarilor.

Din fericire pentru noi, nu avurăm nevoie nici de una, nici de alta, căci nu pățirăm nimic, dar eu mă răzvrătii împotriva unei nesocotinți care putea să ne dea peșcheș în gheara dușmanului și într-un ținut atît de neprielnic. Și — Doamne sfinte ! — pentru ce toată istoria asta ? Cosma era iubit de noi toți ; ce dracu avea în burtă acum cu ăst pașă ?

Îl întrebai pe Ilie. El îmi răspunse :

— Cosma a intrat în anul morții. El vrea să ceară soarelui să meargă de-a-ndoaselea și să desfacă ce-a făcut. Asta nu se poate Și va muri. Dar noi avem datoria să-l susținem pînă la capăt, cu prețul vieții și chiar pentru o nebunie, căci să știi, Irimio, nebunia ține în viață un loc mai mare decît înțelepciunea.

Nu fusei deloc mulţumit de răspunsul lui Ilie şi nu mai făcui nici un haz la gîndul să văd un paşă adevărat, dacă era vorba să înfruntăm patrule. De-abia scăpasem de o robie şi poate c-o altă robie mă aştepta dincolo de Dunăre ; poate chiar moartea.

Mă bosumflai. Cosma băgă de seamă, ghici pricina şi fu bun, generos, viteaz. Oprindu-se, el se apropie de mine şi-mi zise, cu o seninătate care îmi îngheţă sîngele :

— Nu mai departe decît noaptea trecută, ţi-am lămurit cum, în marile bucurii, ca şi în marile nefericiri, rămînem singuri, nimeni nu ne urmează. Vezi deci c-aveam dreptate : iată-mă lovit de un mare rău şi iată-mă singur. Ei bine, dragii mei : nu silesc pe nimeni să mă urmeze în nebunia mea. Duceţi-vă la lagăr ; Ilie cunoaşte drumul... Eu... mă voi duce singur acolo unde mă împinge nenorocirea, singur cu calul meu, cu cele două flinte ale mele, cu cele patru pistoale, cu iataganul meu, cu cămaşa mea şi cu soarta mea...

Nu-l lăsai să continue ; îi sării de gît şi-l sărutai. El rămase rece, nepăsător la toate încredinţările noastre că nu-l vom lăsa singur. Dar nu ne părăsi. Şi ne reluarăm drumul.

Deodată, apropiindu-se de marginea muchii, Dunărea apăru, cu întinsele ei bălţi, jos de tot, departe de tot, cenuşie, stufoasă, singuratică şi bună prietenă a omului liber.

La vederea ei, Cosma se înălţă în scări şi începu să cînte, cu glasul lui bărbat şi mlădios, dar frînt de suferinţă, acest cîntec al haiducului :

Foaie verde de ghindar :
Trage podu, măi podar,
Să trec la cel gospodar,
Că e putred de bogat !
El îi singur ca un cuc,
Neica-i tînăr şi haiduc !
Trage podu mai la vale,
Să nu-ţi trag v-un glonţ în şale !

. . . .

Abia își sfîrșise versul, că o caleașcă se ivi din umbra unei vîlcele și începu să urce coasta pe care noi o scoboram. Dintru-ntîi ne îngrijorarăm, dar numaidecît văzurăm că trăsura era condusă de un om singur, un boier pămîntean, îmbrăcat în felul cum se poartă în țările dinspre soare-apune : pălărie înaltă, guler tare, înnodat cu o legătură, surtuc, nădragi și cizmulițe. Avea mustața rasă și purta favorite.

Floricica rîse :

— Nu vă temeți, îl cunosc, e un prieten...

Cosma sări ars :

— Ce ? Un prieten al tău, maimuțoiul ăsta ? !

Boierul se apropie, scoase pălăria la o poștă, se opri și heretisi pe Floricica într-o românească apelpisită :

— Prezint omagiile mele cele mai respectuoase jupînițel Floricica !

Și cum dînsa îi întindea mîna, secătura i-o sărută, ceea ce făcu pe Cosma să înfigă așa de tare scările în coastele calului, încît îl ridică în două picioare.

— De mult v-ați întors de la Constantinopole ? Ați fost foarte regretată !

— Da ? ! făcu ea cu ifos. Și de ce ? Duceați lipsa femeilor ?

— A femeilor nu, desigur, ci a cucoanelor cu ighemonicon ! [1] Apoi, aruncînd asupra noastră o căutătură de stăpîn, întrebă : Ce-i cu cîrdășia asta ?

— Niște pădurari, pe care i-am tocmai acuși.

— Hm !... Curat bandiți !

— Apoi de !... Pădurarii, ca și bandiții, sunt bărboși, au de-a face cu armele și se spală rar.

— Apropo de bandiți : ați auzit de isprăvile haiducului Cosma ? E grozav, dar și *ai noștri* fac rău că jefuiesc ca în codru.

Zicînd acestea, sărută din nou mîna Floricichii, făcu o plecăciune pînă la pămînt și-o porni în pasul calului.

Cosma nu se urni din loc. Atunci văzurăm că în timpul acestei scurte convorbiri își rosese o parte a mustății. Și

[1] Cucoane de neam „ales".

nu știam ce-i cu el ; sta liniștit și trăgea cu coada ochiului la boier, care se depărta, dar o știurăm numaidecît, căci îndată ce gospodarul se afla la vreo cincizeci de pași, el întinse flinta și-l împușcă pe la spate, mai repede decît te-ai șterge la ochi. Omul se răsturnă de pe capră ; caleașca o luă razna pe cîmp.

Și Cosma încheie :

— Asta o să te învețe minte, scîrnăvie, să mai săruți mîinile femeilor pe care le vezi în cîrdășia oamenilor care se *spală rar*... Apoi către Floricica : Și cu momîia asta te-ai culcat ? Vai de păcatele mele, dacă trebuie să mă duc la Stambul ca să-i caut pe toți și să-i omor !... Întorcîndu-se către mine : Du-te, Irimio, și vezi dacă mai suflă, isprăvește-l cu pistolul.

Dădui fuga și mă-ntorsei : era mort, cu capul sfărîmat.

Floricica zise :

— Nu te mai cinstesc, Cosmo, deși mi-ești drag ; mi-ai făgăduit ascultare și...

— Și eu am uitat, din neobișnuință...

— Ei bine, ai ucis unul dintre cei mai buni oameni din cîți cunosc și care n-avea decît un beteșug : acela de-a fi venit pe lume bogat, precum și de-a crede, împreună cu toți bogații din vremea lui, că Dumnezeu însuși a voit să facă pe oameni nedeopotrivă. Dar în deosebire de ceilalți, el a desființat robia de pe pămînturile sale și a zidit spitaluri.

Cosma o reteză scurt :

— Da, i-a luat omului pielea și i-a dăruit o cămașe !... Și-apoi... atîta pagubă !... Nu asta mă sîcîie pe mine acuma... După o lungă și silnică tăcere, adăugă cu glas stins : Nu ne mai ducem la pașa din Silistra, voiam să-l pedepsesc, crezîndu-l singurul tău amant. Dar tu ai avut cu nemiluita... și pînă la Țarigrad. Atunci ? Prinde orbul și scoate-i ochii ! Nu. Haideți mai bine în lagăr... Acolo, voi vedea... Adică n-am nimic de văzut, ci mă voi lăsa în voia nodului ce-mi astupă răsuflarea.

*

Sosirăm în zăvoi odată cu seara și pe loc uitai : și de Cosma, și de nodul lui, și de pizma mea, pentru ca să m-arunc nebunește în sînul unei mărețe firi, pe care omul

n-o pîngărise încă. Unele sălcii erau groase ca nişte butoaie, şi în scorburile lor ar fi putut să se adăpostească doi oameni în picioare. Nenumărate pîraie şi pîrîiaşe, vine mărinimoase ale darnicei Dunări, ţeseau o pînză de păianjen care uda neîncetat sute de pogoane de pămînt roditor, dar băltăreţ, pe care nimeni nu-l voia şi care făcea fericirea ierburilor ţifoaie de mîzgă. Peştii, păsăriile sălbatice, gîngăniile, laolaltă cu lupul şi cu vulpea, se desfătau de viaţă, trăiau mai în pace şi-şi făceau mai puţin rău, decît noi, oamenii.

Singur omul, cel mai fioros dintre toate dobitoacele pămîntului, seamănă moartea, sărăcia, robia, acolo unde, cu atît de puţină osteneală, cu şi mai puţine nelegiuiri, atîtea bucurii ne-ar aştepta !

Găsii pe tovarăşii noştri ceva mai îmbătrîniţi de cum îi lăsasem ; iar ei mă găsiră voinic şi mîndru.

În mijlocul unui mare ostrov, pierdut la şase ceasuri depărtare de cea din urmă locuinţă omenească, ei alcătuiseră un mic cătun. Sosirea noastră fiindu-le vestită de către străjeri, ei ne primiră cu trei salve de cîte zece focuri de flintă fiecare şi cu strigătele de : „Trăiască viteazul nostru căpitan şi mîndra lui tovarăşă !"... „Trăiască înţeleptul Ilie, precum şi bravul Irimia, pe care-l credeam mort !"

Hărmălaia asta de heretiseli, deşi mai sinceră, mă cam făcu să rîd, căci ea semăna ca două picături de apă cu aceea care avusese loc în curtea arhontelui, la sosirea sa de la Constantinopole cu Floricica. Îmi zisei în gînd :

„Liberi ori sclavi, oamenii au cam aceleaşi obiceiuri şi simţiri. Să-i ia dracu pe toţi !"

Şi începui pe loc să alerg ca un viţel şi să mă dau de-a tumba. Aveam şi de ce !

Pe o arie ceva mai ridicată şi curăţită, corturi şi iar corturi, fiecare cu culcuşul lui de stuf, papură uscată şi fîn. velinţa pe deasupra. Armele şi calabalîcul se aflau prin scorburile sălciilor, ca în nişte dulapuri, tot haiducul cu salcia şi cu catrafusele lui. Ibovnice, de asemenea, tot voinicul cu a lui, tinere, zvînturatice, robotind după treburile gospodăriei haiduceşti şi urzicate de ţînţari pe mîini şi pe picioarele goale.

Fiind vremea cinei, ele dădeau în vînt cu gătitul bucatelor. În cîteva căldări fierbea mămăliga, care răspîndea plăcutu-i miros de mălai și stropea cu terci pe bucătărese ; în altele se pregătea ciorba de știucă cu ceapă, mărar, pătrunjel și leuștean. Crapi mari de cîte zece oca, presărați cu piper roșu, se zbăteau încă în proțapii lor înfipți în pămînt deasupra jăraticului. Vreo duzină de rațe și gîște sălbatice, împănate cu usturoi și slănină afumată, se prăjeau și ele mai la o parte. Și atît de ațîțător era mirosul cu care aceste fripturi umpleau zăvoiul, că lupii ei înșiși urlau de poftă.

Dar trebuia băutură pentru toate aceste bucate, peste care aveau să se repeadă vreo șaizeci de guri și se știe că apa de baltă face broaște în burtă. Ei bine, nici băutura nu lipsea, și încă ce băutură !

Pitit într-o glugă de papură verde care-l ținea rece, un boloboc de-o sută de vedre, cu un vin ce-ți spărgea cerul gurii, semăna cu o tainică bisericuță ; pe cînd în vecinătatea lui se smerea, ca un biet paraclis, un butoiaș de vreo douăzeci de vedre cu sfîntul duh al unei sfinte țuici care ar fi trezit și pe morți din mormintele lor, dacă s-ar fi aflat prin împrejurimi !

Din fericire, nu se aflau, ca să ne plictisească cu veșnica lor mărturie a zădărniciei de-a bea și de-a mînca. Însuși Cosma, care avea moartea în suflet, o uită în seara aceea, făcu ca toată lumea și — ca un viteaz căpitan ce era — dădu semnalul bătăliei.

Toți mesenii înșiruiți în forma unei potcoave, fiecare ins se putea duce să-și taie mămăligă și să-și umple troaca cu bucatele din care îi poftea inima, apoi să se așeze turcește și să mănînce pe genunchi, slujindu-se de leoșcă [1] pentru ciorbă și de degete pentru fripturi. Cît despre băutură, cofițele se duceau goale și reveneau pline, într-un șirag nesfîrșit, întocmai ca hagiii la Sfîntul Mormînt.

Începutul ospățului îl făcu țuica, după cum se și cuvine. Cosma ridică cel dintîi bărdăcuța. Comesenii îl urmară. Și cu fața aprinsă ca un miez de pepene roșu, căpitanul rosti :

---

[1] Lingură de lemn.

— Prieteni !... Viața și moartea sînt cele două veșnice isprăvi ale iepei Domnului !... Ea este aceea care, cu nările sale, însuflețește vieți pe pămînt și le stinge. Noi n-am cerut să venim pe lume, deci nu datorăm nimănui nimic. O singură datorie avem : aceea de-a fi sănătoși ; și ca să fim sănătoși, trei lucruri bune trebuie să facem : să mîncăm bine, să bem bine și să pîrțîim bine. Începem prin a mînca și a bea. Pe urmă vom pîrții sub cort.

Hohote de rîs acoperiră cuvintele vorbitorului. Bărdacele se dădură de-a dușca ; țuiculița se duse să biciuiască pofta de mîncare ; apoi, patruzeci de nebuni se băteau la gura fiecăruia ! Dumicații de mămăligă, după ce erau frămîntați în mînă la repezeală, zburau ca niște vrăbii drept unde le era locul. Leoștele se goleau înainte de-a atinge buzele. Și cînd știuca și crapul dădeau prea mult de furcă cu oasele lor vreunui mîncător, toată umplutura gurii era suflată la spate. Capetele întîrziau în cofele cu vin pînă ce gîturile se umflau, învinețindu-se. Atunci băutorul avea un singur gînd : să mustre pe Dumnezeu că răsuflarea omului e așa de scurtă, iar locul în pîntece, atît de măsurat. Pentru ca să îndrepte, oarecum, această greșeală cerească, meseanul care se credea nedreptățit în socoteala lui se scula copăcel și-i trăgea un joc pe săltatelea, ursește, ca să mai îndese ale bucate, apoi se așeza din nou și-o lua de la-nceput. Unii se mulțumeau cu cîteva rîgîieli zdravene, dar treaba asta era cu belea, căci de se-ntîmpla ca rîgîiala să-l picnească pe om cînd se afla cu gura plină, toată fultuiala era împinsă în cap și împroșcată pe nări.

Pe la sfîrșitul ospățului, un om ne strică cheful. El sta într-un capăt al potcoavei. Vătaful cetei, care ședea la dreapta lui, se ridică, îl arătă lui Cosma și zise :

— Căpitane, poate că ai băgat de seamă că un strein se află printre noi : e călugărul ăsta. El s-a înfățișat într-o zi unei străji și-a cerut să fie îngăduit în rîndurile noastre, pînă la întoarcerea ta. Judecîndu-l răzvrătit, credincios și brav, l-am primit. Acuma el vrea să bea în sănătatea ta.

Atunci văzurăm sculîndu-se un om de statură mijlocie, țeapăn la trup și tînăr încă. Barbă și mustăți roșiatice, bine pieptănate. Obraz, spălat cu îngrijire. Fruntea, ieșită în

afară ca un pepene, era prelungită de pleşuvie pînă spre creştetul capului şi luminată de ochi mari, cenuşii, cu căutătura deschisă. Comănacu-i castaniu, jerpelit şi pipernicit, îi cădea pînă la glezne şi-l acoperea de tristeţe.

Cu grai limpede, el zise cam cele ce urmează :

— Da, Cosmo... Beau în sănătatea ta şi-a tuturor celor de faţă. Dar îngăduie-mi să-ţi spun că cuvintele tale de adineauri m-au cam mîhnit. Cum ? Viaţa şi moartea sînt isprăvile unei iepe ? fie această iapă călărită chiar şi de Domnul, nu, asta nu se poate... Viaţa şi moartea sunt făpturile lui Dumnezeu, nu ale iepei lui, presupunînd că are una. Apoi ceastălaltă jignire, adusă omului, care, după tine, n-are decît datoria de-a mînca, de-a bea şi de-a pîrţii !... Datorie de porc ! Sînt mîhnit. Norodul vede în voi pe mîntuitorii lui ; şi dacă nu sînteţi puşi în furci dintr-o zi pe alta, asta se datoreşte ajutorului său prietenesc. El nu vă opreşte nici să mîncaţi nici să beţi ca nişte viteji, dar dacă e numai ca să pîrţîiţi sub cort, zău mă-ndoiesc că sunteţi altceva decît nişte boieri. Nu pot să vă spun astă-seară cine sunt şi ce drum am făcut pentru ca s-ajung aici. Vă spun numai atît : fiţi mîntuitori vrednici şi vă voi ajuta !...

De-abia rostise vorba din urmă, că pe loc Floricica sări de lîngă Cosma, zbură la călugăr şi-i sărută fruntea :

— Sărut cugetul meu !... zise ea.

Ibovnicele tovarăşilor noştri se porniră pe rîs, căci la ibovnice rîsul ţine loc de gîndire. Haiducii, văzînd pe Cosma posomorît de întîmplarea asta, se simţiră strîmtoraţi.

Ilie părea mulţumit. Cosma îl întrebă :

— Ce zici tu, Ilie, de călugărul ăsta ciudat ?

Ilie dădu din umeri şi cătă la faţa lui bosumflată :

— Eu zic, Cosmo, că tot călugărul îşi are cazania lui... care place femeilor... Îţi aminteşti de izbînda cazaniei tale la arhonte ?

. . . .

Se întunecase de-a binelea. Oamenii deveniseră nişte umbre negre. Atunci, fiecare pereche se îndreptă spre

culcuşul său. Şi în noaptea aceea, din pricina prea marei ghiftuieli, auzii tot felul de gemete ieşind de prin corturi.

*

Iată acum sfîrşitul acestei poveşti :

Cosma se sculă a doua zi, rău ca rîia şi strigă din uşa cortului :

— Dac-om duce-o aşa încă o bucată de vreme, o s-avem pe curînd nevoie de vreo jumătate duzină de moaşe ! Haideţi, muierilor, cărăbăniţi-vă şi fătaţi pe la mamele voastre !... Iar noi : la calabalîc !... pe cai !... şi la drum !...

— Dar eu ? întrebă Floricica.

— Tu... tu nu eşti o muiere, ci un bărbat, un haiduc ! Soarta te trimete ca să-mi iei locul şi să faci mai bine de cum n-am făcut eu, în ziua cînd voi muri ; ziua asta e apropiată, as-noapte am visat că cel dintîi foc de flintă ce-l voi trage asupra duşmanului va da greş pe lună plină. Focul ăsta va fi atunci al treilea, în viaţa mea, care nu nimereşte pe lună plină şi ursitele mele au hotărît să fiu ucis de mîna ăstui din urmă duşman. Aşa va fi. Şi va fi bine. Cosma a trăit...

Oamenii se puseră pe făcut legături, în vreme ce drăguţele lor, tot pregătind masa din urmă, plîngeau cu fruntea sprijinindu-se de-o salcie ori de umărul iubitului care pleca.

Floricica, deşi femeie, avu o inimă de piatră, inimă de adevărat haiduc, aşa cum o judecase Cosma. Ea zise celor care se văicăreau :

— Bineînţeles, sînteţi nefericite, dar vina e a voastră !... Aţi uitat că voinicii ăştia sunt prigoniţi de ocîrmuire, că trebuie să doarmă călare şi să sărute femeia în goana calului. Ibovnica aci are o singură menire : să încarce flinta pe care omul o descarcă. Dacă aţi fi fost lăsate în pace, puţin v-ar fi lipsit ca să ziditi o biserică, să faceţi primărie, s-aduceţi un zapciu şi să ridicaţi o temniţă. Şi întorcîndu-se către oameni : Ia te uită, Doamne, la negustorii ăştia de telalîc ! Voi haiduci ! ?... zău, îmi vine să rîd ! Broderii, mărgele, cîrpe cu farafastîc, junghiuri fără

tăiş, pistoale cu găteli, un întreg bucluc la fel cu boarfele şi tinichelele care încurcă drumurile mahalalelor din Stambul ! Ha !... ha !... ha !... Apoi, către Cosma : Tu eşti „căpitanul“ acestui bazar ? !

La cuvintele astea, călugărul se repezi la Floricica :

— Lasă-mă, femeie, să-ţi pup fruntea, care ascunde gîndul meu !...

Floricica îi întinse fruntea.

Cosma privi înlemnit la fapta asta cu neputinţă, începu să fluiere a pagubă şi-o porni singur în desişul de trestie şi papură, de unde făcu să răsune jalnicul cîntec al lui Iancu Jianu :

Floricica bobului :
Pe malul Siretului,
Paşte calul Iancului !
Calul paşte şi-mi nechează,
Iancu doarme şi-mi visează,
Visează de-o amurează ;
Amureaza dracului
Ţese pînza Iancului,
Pe valea Gîndacului !
Dar nu-i pînză, nici urzeală
De cămăşi, de primineală ;
Ci un giulgiu de-acoperit
Doi ochi negri ce-au iubit !

. . . .

Cîntecul amuţi în depărtare. Fusei cuprins de-o sfîşietoare milă şi plecai în urmărirea lui, luîndu-mă după dîra paşilor săi, dar cu băgare de seamă ca să nu mă simtă. După un ceas de alergătură, tot străbătînd desişuri şi luminişuri, crezui că i-am pierdut urma şi mă urcai într-o salcie, ca să văd în ce parte se mişca tufişul pe unde trecea. Dar el nu mai era în tufiş, ci pe malul unui lac limpede, la vreo douăzeci de paşi de copacul în care mă aflam, şi atunci văzui şi auzii lucruri de necrezut !

Cosma îngenunchiase şi se ruga. O biată bucată de vreme nu făcu decît să bată mătănii cu fruntea de pămînt, apoi, un glas de geamăt se auzi :

— Ei bine, Doamne ! Să fim drepți, dacă vrei dreptate ! Abătutu-m-am eu măcar cu un singur deget de la porunca pe care ai sădit-o în pieptul meu ? Eram un băiețel cînd m-ai făcut să simt scîrbă de tot ce e cîștig murdar și silnicie, și atunci am jefuit pe tata și am împărțit cu săracii. Apoi, am fugit în codru și-am trăit din nelegiuiri și hoții. Da, din nelegiuiri și hoții, după pilda boierilor și ocîrmuitorilor care trăiesc din jafuri, care își zidesc biserici ca să te ridice în slavă și pe care tu nu vrei să-i trăsnești. Peste ei m-am năpustit eu, nu peste săraci. Și dacă uneori, gîtuit de mînie, am sărit în cîrca lui Ilie și l-am smintit, a fost din pricină că avea prea multă dreptate. Dar tu nu faci la fel ? Nu smintești tu și mai rău pe săracul care-ți impută nedreptățile tale ? Și dacă-i așa, te încumeți tu să mă dobori cu aste dureri care-mi sfîșie mațele ?... Ptiu !

Și Cosma scuipă în lac. Apoi se lungi pe spate.

După puțin, o femeie care aducea o vacă la adăpat se ivi din tufiș. Pe cînd vita bea apă, țăranca dădu bună ziua lui Cosma, numindu-l „creștin“, oftă din adîncul inimii și-l privi. Cosma n-o luă în seamă. Femeia, cu o nuielușă în mînă, încrucișă brațele la piept și zise :

— Ei... apăi știu eu că tu ești Cosma... și că trăiești cu soții tăi p-aici, pîn preajma noastră, pe pămîntul sălbatic, ca și bieții de noi... Eh !... Să te ocrotească Dumnezeu puternicu !... Da' aibi milă și de noi, oropsiții de soartă. Suntem niște sărmani... Boierii ne iau pînă și cămașa. De ! ce să-i faci ? Așa vrea Domnu... ca să ne pedepsească de păcatele noastre !

Cosma, fără să se miște, răcni la ea :

— Cară-te de-aici !... Scîrba dracului !... Îngînînd-o ; *Sîn-tem-niș-te săr-mani !*... Sunteți niște nemernici !... *Așa vrea Domnu !*... Dracu să-l ia pe Domnul vostru !...

Și sărind în picioare, plecă.

Femeia-și făcu cruce și se rugă :

— Iartă-l Dumnezeule drăguț, că nu știe ce spune și tare-i asuprit !...

. . . .

Timp de două luni ne tîrîrăm ca niște osîndiți la moarte, urcînd Dobrogea spre munții Măcinului. Nu trăsesem nici

un alt foc de pușcă, decît ca să vînăm. Cosma ne urgisise cu totul ; se ținea la o parte. De-abia mai schimba cîte-o vorbă cu Ilie și cu mine ; cu Floricica, deloc, deși biata femeie făcuse totul ca să-l mîngîie.

Oamenii, lăsați pe mîna vătafului, se dădură la prădăciuni nevrednice, pe care le dispreţuise totdeauna.

Și iată-ne din nou în fața Brăilei, paragini prielnice traiului slobod, pline de ascunzători temute de poterași.

Aci, de-abia sosiți, Cosma și Ilie ne părăsiră într-o seară în chip tainic, trecură Dunărea și întîrziară cinci zile. Cînd se-napoiară, Cosma strigă dintr-o dată :

— Am tras al treilea foc de flintă pe lună și mi-am scăpat dușmanul ! De-acuma să nu mă mai socotiți printre cei vii !...

Și aruncînd jos toate armele de pe dînsul, sări de pe cal și-o luă la pas. Mă luai după el, alături de Ilie. Aceeași pază i-o făcurăm și în zilele următoare, căci ne temeam că vrea să-și pună capăt vieții, dar curînd ne încredințarăm că bănuiala noastră n-avea temei. Dealtfel, nu se ducea departe ; dădea tîrcoale în jurul lagărului, venea, mînca la nevreme și pleca iar. Era cu toane : nici trist, nici vesel, dar la toate întrebările noastre răspundea ridicînd din umeri. Uneori, mîngîia capul Floricichii, care plîngea, îi săruta mîinile și încerca să-l încredințeze de dragostea ei. El zîmbea.

Și uitîndu-te la Cosma, despuiat de toate armele, ai fi zis că este o namilă de porcar.

*

O, grozavele mîndre zile din anotimpul acela !... Vara era pe ducă, vremea cînd răsăriturile și apusurile de soare în bălți fac să țipe de bucurie pînă și cele mai neînsemnate gîngănii. Ouatul și clocitul zburătoarelor sunt sfîrșite... Tineretul păsăresc — rațe și gîște sălbatice, lișițe, nagîțe — se avîntă în văzduhul limpede ca niște nori de stoluri și la înălțimi ce înciudează pe vînător. Pe puii de lup și de vulpe, care dau tîrcoale în preajma tîrlelor, îi recunoști după sfiala cu care se furișează și după blănile lor desăvîrșite. Bondarii, cărăbușii și alte vietăți zboară ca niște zăpăciți, izbindu-se de copaci. Ierburile se opresc din

crescut, se odihnesc şi se bucură. E izbînda vieţii asupra morţii.

Era tocmai dimpotrivă în lagărul nostru.

Răzbunarea săvîrşită de Cosma şi Ilie la Brăila, care făcuse pe cel dintîi să dea greş, pusese în picioare ocîrmuirea. Spionii noştri ne vesteau zilnic că potera e pe urmele noastre. Îndoirăm straja lagărului. Dormeam cu un ochi deschis şi schimbam mereu de culcuş.

Faptul acesta sfîrşi prin a întărîta pe toată lumea, afară de Cosma, care-şi vedea de hoinăreală, ca în cea mai liniştită dintre vieţi !

Într-o după-nămiezi, de îndată ce isprăvirăm cu masa, el se ridică s-o ia razna, aşa cum obişnuise.

Ilie, răsturnat într-o rînă, încercă să-i oprească, cîntînd cu un glas adînc, ce părea că vine dintr-un mormînt :

Bade Cosma, nu pleca,
Că iaca vinee poteraaa !...

Cosma întoarse capul o clipă şi răspunse cîntînd, cu un glas şi mai adînc :

Lasă viee, hăt-o-n cruceee,
Că cum viine-aşa s-o duceeee !...

Şi sări pe cal.

Încălecarăm şi noi şi ne ţinurăm ca la treizeci de paşi în urma lui.

Ne aflam prin împrejurimile Isaccei... Drumul singuratic, pustiu... în dreapta şi-n stînga, bălării şi dracilă.

Şi deodată, sub ochii noştri, două ţevi de flinte se ivesc dintr-un tufiş şi se întind asupra lui Cosma, care ridică braţele şi strigă :

— N-am arme !

— Cu atît mai bine ! i se răspunse.

Şi două focuri trăsniră în acelaşi timp. De-abia apucarăm să răspundem prin aprige împuşcături de flinte şi pistoale împotriva tufişului ; apoi, văzînd pe Cosma că se pleacă pe gîtul calului, îi înlănţuie grumajii şi fuge ca o săgeată, îl crezurăm scăpat.

Nu era deloc, căci în plină goană, trupul i se prăvăli de pe cal, ca un sac umplut cu pămînt, pe cînd dobitocul îşi urma fuga.

(Traducere făcută la Masevaux, 2—30 iunie 1925)